

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет іноземних мов  
Кафедра англійської філології**

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

\_\_\_\_\_ Зоренко І.С.

«\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2021 р.

Реєстраційний №

«\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2021 р.

**ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ  
АНГЛІЙСЬКОГО ІМЕННИКА**

Кваліфікаційна робота студентки  
групи ЗАМм -16

ступінь вищої освіти: магістр  
спеціальності 014 Середня освіта  
(Мова і література (англійська))  
Яценко Анастасії Андріївни

Керівник: кандидат філологічних наук,  
доцент Клименко Ірина Михайлівна

Оцінка:

Національна шкала \_\_\_\_\_

Шкала ECTS \_\_\_\_ Кількість балів \_\_\_\_\_

Голова ЕК \_\_\_\_\_

Члени ЕК \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

## ЗМІСТ

ВСТУП .....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ .....	6
1.1. Поняття функціонального підходу в лінгвістичних дослідженнях .....	6
1.2. Польові угруповання за функціонально-семантичними категоріями .....	11
Висновки до розділу 1 .....	22
РОЗДІЛ 2. СПОСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ АНГЛІЙСЬКОГО ІМЕННИКА .....	26
2.1. Функціонально-семантичні категорії, що корелюють із граматичними категоріями іменника .....	26
2.2. Функціонально-семантичні категорії, що не корелюють із граматичними категоріями іменника.....	46
Висновки до розділу 2 .....	64
ВИСНОВКИ .....	68
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	71

## ВСТУП

Дана робота присвячена вивченню способів репрезентації функціонально-семантичних категорій англійського іменника. Серед граматичних розрядів слів іменник виступає основним угрупованням одиниць, що відображають реальність у людській свідомості та мові. Відображення дійсності корелює з функціонально-семантичними категоріями, які досліджуються в плані різнорівневих засобів вираження – лексичних, морфологічних та синтаксичних.

В останні десятиріччя функціонально-семантична категоріальність стала тим напрямом досліджень, який розробляється як у загальному мовознавстві, так і на базі конкретних мов. Проблемам функціонально-семантичних категорій присвячено немало праць різних авторів-граматистів, зокрема таких як О.В.Бондарко, М.М.Гухман, О.М.Старикова, В.Г.Адмоні, Р.Кверк, О.Єсперсен.

Напрямок даного дослідження є **актуальним**, оскільки проблеми функціонально-семантичної категорії залишаються не до кінця вирішеними, дискусійними й навіть суперечливими у сучасній лінгвістиці. Функціональні дослідження є важливим напрямом, оскільки виходять за межі традиційної граматики на інші рівні, наприклад, словотвірний, лексичний. Також в англійській мові саме існування деяких функціонально-семантичних категорій ставиться під питання, що особливо стосується граматичного класу іменників.

**Мета** роботи – дослідити засоби репрезентації функціонально-семантичних категорій англійського іменника.

Відповідно до мети намічені такі **завдання**:

- визначити стан проблеми в наукових джерелах;
- розглянути функціонально-семантичну категорію як підгрунття польового угруповання одиниць мови;

- проаналізувати особливості функціональних полів на основі їх диференційних ознак;
- виявити засоби висловлення функціонально-семантичних категорій англійського іменника у різних їх класах, на різних рівнях мови – у вокабулярі, у морфології, у синтаксичних іменникових сполученнях; розглянути функціонально-семантичні категорії в плані їх корелювання з граматичними категоріями іменника.

**Об'єктом** даного дослідження є іменникові функціонально-семантичні категорії як особливі змістовні значення, що в англійській мові виражаються різними способами й на різних лінгвістичних рівнях.

**Предмет** дослідження – мовні засоби репрезентації категоріальних значень англійського іменника.

У роботі застосовувалися наступні **методи** дослідження:

- метод аналізу наукових джерел;
- методи систематизації та узагальнення ілюстративного матеріалу;
- метод польового аналізу,
- описовий метод;
- контекстуальний аналіз.

**Матеріалом** дослідження слугували приклади, добрані з граматичних довідників, з художньої літератури, а також з тлумачних словників для вибірки та верифікації одиниць, яким властиві досліджувані функціонально-семантичні категорії.

**Теоретична** значущість роботи полягає у розробці окремих аспектів морфології, теорії семантичного поля.

**Практична** цінність - у можливості використання матеріалів дослідження у викладанні англійської мови, у спецкурсах, спецсемінарах та факультативах з проблем функціональної граматики.

Структурно робота **складається** із вступу, двох розділів, висновків, списку скорочень, списку використаної літератури.

У вступі визначається актуальність теми, обґрунтовуються мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, доводиться теоретична та практична значущість роботи.

У першому розділі розглядаються теоретичні засади, пов'язані з поняттями функції та значення, з функціонально-семантичними категоріями, типами польових категоріальних відносин, структурними особливостями функціонального поля.

У другому розділі аналізуються функціонально-семантичні категорії англійського іменника, що корелюють і не корелюють із граматичними категоріями, представлені мовні засоби їх репрезентації.

У висновках узагальнюються результати дослідження, намічаються перспективи подальшої роботи.

Обсяг роботи – 70 сторінок. Використані джерела – 67 позицій.

## РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

### 1.1. Поняття функціонального підходу в лінгвістичних дослідженнях

Для сучасної лінгвістики актуальним є функціональний підхід до вивчення мовних явищ, коли в задачі дослідження включається не тільки мовна система і взаємовідношення елементів, що її складають, але й відношення мовних систем та їх маніфестацій до позамовної реальності [5, с. 506]. При цьому об'єкт, явище представляється з позиції їх функцій, закономірностей функціонування, а не форми.

Поряд з функціональним підходом існує більш традиційний структурно-системний науковий підхід. Вони не є взаємно виключними і в дослідженнях можуть сполучатися, оскільки обидва об'єднуються ознакою системності. Кожний з напрямів мають свої особливі риси, але можуть застосовуватися до вивчення явищ мови з різних їх сторін (структурних та функціональних).

Для традиційної граматики характерно членування предмета граматичного опису на окремі підсистеми, що призводить до відповідного членування самого опису. Виділяються рівні морфології та синтаксису. В рамках кожного з них наявні більш приватні підсистеми. Такі, наприклад, в морфології – підсистеми частин мови, класів форм, в синтаксисі – підсистеми тих чи інших типів конструкцій (словосполучень і речень). У межах кожного з рівнів проводиться аналіз однорідних об'єктів, що базується на єдиній системній основі, тобто аналіз моносистемний, тому така граMATика за принципом її побудови й домінуючою спрямованістю опису є рівневою, системно-диференційованою [13, с. 7].

У випадку функціональної граматики маємо комплексний та інтегруючий підхід, при якому за основу беруться семантичні категорії

граматики і семантичні функції, які об'єднують різнорівневі мовні засоби, а лінгвістичний аналіз при такому підході спрямований на вивчення взаємовпливу елементів різних рівнів у їх реальному функціонуванні [14; 24].

Зауважимо, що традиційна рівнева граматики містить в собі й аспекти системності. Це знаходить вираз, зокрема, в прагненні поєднати вивчення окремих підсистем з аналізом їх зв'язків у складі граматики як системи. З іншого боку, функціональна граматики передбачає необхідність суворої диференціації елементів різних рівнів і виявлення специфіки кожного з них в реалізації досліджуваних функцій. Таким чином, в кожному з розглянутих напрямків дослідження й опису є специфічні для них аспекти диференціації та інтеграції. Важливо, однак, який з цих аспектів є визначальним у відношенні до самого принципу побудови граматики: в одному випадку вирішальну роль відіграє диференціація елементів різних рівнів, а в іншому – їх інтеграція на функціональній основі, на основі наявних функціонально-семантичних категорій [15; 30; 43].

Функціональний підхід призвів до появи цілого ряду функціональних дисциплін – функціональної стилістики, функціональної лексикології, функціональної граматики та інших. Але саме граматичні явища найчастіше досліджуються у функціональному руслі, а функціональна граматики як галузь сучасної лінгвістики, що оперує функціонально-семантичними категоріями, є найбільш популярним напрямом мовних досліджень.

Так, функціональну граматику ми, услід за О.В.Бондарком, визначаємо як граматику, орієнтовану на вивчення й опис функцій одиниць будови мови і закономірність функціонування цих одиниць, що взаємодіють з різнорівневими елементами навколишнього світу, як граматику, що вивчає в єдиній системі різнорівневі мовні засоби, об'єднані на основі спільності їх семантичних функцій [13, с. 6]. У функціональному плані використовуються

підходи як від семантики (від змісту) мовної одиниці до функції (до формальних засобів), так і навпаки. Обидва напрямки можуть поєднуватися та перетинатися. При цьому важливо ураховувати і заздалегідь розуміти як комунікативний намір мовця, так і ступінь володіння ним правилами застосування мовних засобів, правилами побудови конкретних висловів.

У даному руслі досліджень важливо розуміти різницю між граматичними підходами. Якщо традиційна граматики згідно принципу її побудови та направленості опису поділяється на рівні [31; 47; 61], то у функціональній граматиці оперують семантичними категоріями та функціями, що поєднують різноманітні мовні засоби їх взаємодією.

Тож, важливо розглянути співвідношення функції та значення. Ці поняття не збігаються, хоча можуть зближуватися одне з одним. Їхня нетотожність впливає вже з того факту, що крім семантичних і тісно пов'язаних з ними функцій конкретного застосування, що співвідносяться зі значеннями, існують такі типи функцій, які виходять за межі тієї сфери, де може йти мова про близькість понять функції та значення. Це можуть бути функції стилістичні та структурні. Функція потенційна співвідноситься зі значенням тієї чи іншої одиниці, що розглядається в потенційному аспекті. Відповідно функція, що є результативною, співвідноситься зі значенням, що виступає в тому чи іншому варіанті у висловлюванні та є елементом його змісту [13, с. 21-22].

Одні й ті самі змістовні сутності нерідко фігурують у лінгвістичних описах як приватні значення, так і як функції [5, с. 163-164]. Проте поняття семантичної функції і значення неможливо признати тотожними. Значення форми – це її значуща внутрішня властивість. Воно визначається ставленням до явищ позамовного світу крізь призму внутрішніх системних співвідношень у рамках протиставлених та непротиставлених відмінностей між членами цієї підсистеми, коли значення входять у знакові відносини та



знакові системи [13, с. 22]. Категоріальні значення форм та конструкцій включаються до систем граматичних форм та типів синтаксичних конструкцій. Що ж до поняття функція, воно належить до системи іншого роду. Основну роль тут відіграє зв'язок функції та функціонування. Закономірності функціонування мовних одиниць виходять за межі тієї приватної підсистеми, до якої належить кожна з них, наприклад, підсистеми певної граматичної категорії, частини мови, типів синтаксичних конструкцій тощо [27; 38; 49]. Ці закономірності відносяться до особливого роду системи функціонування, що охоплює пов'язані один з одним функціональною взаємодією різнорівневі (морфологічні, синтаксичні, лексичні, лексико-граматичні) одиниці.

Цілі вислову, що лежать поза межами мови, можуть також включатися в зміст функції. Наприклад, категоріальне значення форм теперішнього часу в широкому сенсі й такі функції цих форм, як функція опису, функція теперішньої номінації, репортажу тощо [58, с. 18, 25]. Подібні функції корелюють з певною сферою, умовами комунікації, цілеспрямованістю мовного акту тощо.

Між поняттями функції та значення існують відмінності у їх спрямованості та зв'язках у системі. Значення пов'язане з відношеннями форми та змісту, мовної одиниці та того, що вона позначає як мовний знак. Функція ж, як зазначають дослідники [3; 10], входить у систему понять, що пов'язані з моделлю мови, що охоплює різні типи та сфери призначень – призначення мовних одиниць, типів мови, текстів, і в цій системі понять особливо суттєвий зв'язок між функцією та функціонуванням, самим процесом функціонування, його передумовами, що зумовлюються факторами та результатами.

Зазначені відмінності функцій та значення не знижують значущості їх взаємних зв'язків. Функціонуючи у взаємодії з елементами середовища і висловлюючи те чи інше значення, доповнюване контекстом і мовною

ситуацією, форма тим самим виконує певну функцію. Поняття семантичної функції семантичної спирається на поняття значення, пов'язуючи його з призначенням, з вихідною спрямованістю функціонування форми, його умовами та результатами у мовленні [35, с. 565] .

Як семантичні функції, так і значення одиниць устрою мови містять мовний семантичний зміст і входять у системні відносини, зумовлені семантичними категоріями.

Тож, категорія є також важливим поняттям у функціональній лінгвістиці. Взагалі, категоріальність є головним показником і суто граматичної будови мови, тобто показником традиційної граматики. Усі значущі частини мови володіють певними категоріями. У функціональному плані категоріальність дещо інша за сутністю. Вона формує основу для полевих угруповань в єдину структуру, що може складатися з центральних граматичних елементів та периферійних, лексичних та лексико-морфологічних [1; 39; 40]. Це означає, що грамика як мовний конструкт тісно пов'язана з категоріями лексики, фонетики, мовленнєвих реалізацій метеріалу.

Основними носіями граматичної семантики, або категоріальних значень, є граматичні одиниці, їх категорії. Вони мають поняттєву основу та базуються на поняттєвому ядрі [35, с. 215-215].

Функціональна грамика, базуючись на системних ознаках та мовленнєвих можливостях має в якості основних об'єктів дослідження функціонально-семантичну категорію і функціонально-семантичне поле. Перше є інваріантним показником для будови другого, для об'єднання одиниць в його межах.

Дослідження у галузі функціональної граматики проводилися різними дослідниками (В.В.Виноградовим [18]; В.Г.Адмоні [1], А.Мартіне [36], О.В.Бондарком [13; 14]) в різних її напрямках – функціонально-семантичних та

трансформаційних. Вони й розробили її базові поняття, надали їх найбільш глибоку теоретичну розробку.

## **1.2. Польові угруповання за функціонально-семантичними категоріями**

Поняття «функціонально-семантична категорія (ФСК)» та «функціонально-семантичне поле (ФСП)» у працях певних лінгвістів визначаються як паралельні, взаємозамінні [13; 30; 35; 42]. Це доводить, що вони ув'язані між собою. Розглянемо їх лінгвістичну трактовку.

О.С.Ахманова надає такі визначення функціонально-семантичному полю [5, с. 334]:

- Частка дійсності, що виділяється людським досвідом і має відповідність у вигляді відносно автономної лексичної системи.
- Сукупність слів та висловів, що складають тематичний ряд, слова та вислови, що у своїй сукупності покривають певну галузь знань.
- Сукупність семантичних відношень, в котрі дана одиниця вступає при їх актуалізації.

Такі визначення застосовуються скоріше при суто лексичному аналізі. Тому у функціональних студіях більш доцільне визначення, запропоноване О.В.Бондарком:

Функціонально семантичне поле є угрупованням граматичних і лексичних одиниць, що базуються на певній семантичній категорії, а також різних комбінованих засобах даної мови, що взаємодіють на основі загальності їх семантичних функцій [14, с. 495].

Звідси виникає потреба роз'яснення сутності функціонально-семантичної категорії, оскільки вона лежить в основі певного поля. Вона визначається як той семантичний інваріант, що об'єднує різнорідні мовні

засоби та сприяє їхній взаємодії, як основна інваріантна категоріальна ознака, що виступає у тих чи інших варіантах, у мовних значеннях, що можуть репрезентуватися морфологічними, синтаксичними, лексичними та комбінованими способами [35, с. 567].

Тобто ФСП об'єднується відповідною ФСК і складається із різних за значенням і по-різному важливих компонентів. ФСК при цьому співвідноситься із полемим змістом, а засоби – з формальними вираженнями.

Ці характеристики та трактовки не розглядаються нами як кінцеві визначення; в даному випадку відповідність правилам суворої дефініції навряд чи можлива. Семантико-категоріальні сутності в їх співвідношеннях складають базу системного розчленовування різних семантичних функцій на взаємодіючі змістовні зони.

Для функціональної граматики важливим є також поняття категоріальної ситуації, що є типовою змістовною структурою, вираженою різними засобами висловлювання, котра утворюється певною семантичною категорією, є аспектом загальної ситуації, відбиває категоріальні характеристики вислову, такі як квантитативність, посесивність, темпоральність та інші [13, с. 12].

Одиниці семантичного поля об'єднуються на основі певних типів категоріальних відношень стосовно певних функціонально-семантичних категорій. Оскільки об'єм роботи не дозволяє задіяти у сферу дослідження всі можливі категорії іменника (та й немає єдиної думки щодо їх загальної кількості), буде розглянуто декілька з них для ілюстрації категоріальних відношень.

У якості першого прикладу наведемо категорію квантитивності. Вона розглядається як одна з найважливіших категорій мови, що пов'язана із тим, як сприймається мовцем навколишній світ з його кількісними характеристиками.

Під квантитативністю як семантичною категорією розуміється сукупність властивостей, вказуючих на величину речі, на її розмір; об'єктивну визначеність об'єкта, через яку його можна поділити на однорідні частини [22, с. 20]. Дане поняття охоплює також аналогічні властивості сукупностей речей, які розглядаються як однорідні. В основі розуміння кількісних відношень речей лежить порівняння речей, що приймаються за відносно однорідні, однойменні, тобто порівняні, або їх сукупностей. Таким чином категорія кількості відображає, по-перше, характеристику з погляду частин, що приймаються за однорідні, по-друге, характеристику сукупності предметів з погляду складових її елементів, і, по-третє, результат безпосереднього порівняння величин двох предметів, не розчленованих при цьому на складники, що дозволяє з'ясувати їх розмірне співвідношення.

Категорія кількості співвідноситься також з категорією компаративності, інтенсивності. Це витікає із визначення кількості як віддзеркалення порівняння і розуміння інтенсивності як виразу кількості, ступеня ознаки [5, с. 453]. Об'єктивний аспект відображення категорії кількості співвідноситься з субстантивним аспектом кількості, представленим в цій категорії.

Застосування функціонального підходу до категорії квантитативності дозволяє розглянути кількісні відношення з урахуванням ієрархічної структури відповідної функціонально-семантичної категорії.

Квантитативність класифікується на базі різних відношень. Так, Бодуен де Куртене виділяє відношення просторові та числові, відношення протяжності процесу, його інтенсивності та ступеня [12, с. 312]. Його ідеї лягли в основу інших класифікацій кількості.

Категорія квантитативності відбиває однорідні складові частини об'єктів і в такому плані співвідноситься з іншими мовними категоріями, як наприклад, категорія інтенсивності.

Інша категорія іменника – категорія посесивності. Це висловлені мовними засобами стосунки між двома об'єктами, пов'язані з ідеєю володіння одного з них іншим. Того, хто володіє, називають посесором, а те, чим володіють, – корелятом посесивних стосунків, або, в англomовній літературі, *possessee*. Посесора прийнято розглядати разом з корелятом, і в цих випадках мова йде про посесивну конструкцію, в котру включаються і всі необхідні для встановлення посесивного зв'язку службові слова [5, с. 341].

Зазвичай посесором виступає людина (або люди), тому основним у посесивних стосунках є володіння людиною певним предметом або належність об'єкта певній особі, наприклад:

*my son's car* (авто, котре належить моєму сину),

*the name of the ship* (ім'я, котре належить кораблю).

Посесивні форми і посесивні показники висловлюють не тільки власне володіння особи об'єктом. До кола значень, найбільш звичайних для посесивних форм, входять і стосунки частина-ціле (*twig of the tree, the centre of the city*), і стосунки рідства (*Andrew's nephew*), а також деякі подібні відношення. Але ідея приналежності тісно пов'язана і з іншими, зокрема, актантними відношеннями [65, с. 29-31]. Дійсно, власник речі частіше за все – її користувач чи творець. Тому посесивні форми позначають і користувачів (*your car = you drive a car*), і творців об'єктів (*Shakespeare's plays = Shakespeare wrote plays*). Можливе і суміщення цих значень: так, сполучення *writer's books* може розумітися і як «книги, якими користується (читає) письменник», і як «книги, котрі письменник сам написав». В обох випадках припускається прояв своєрідної (що кожного разу інтерпретується по-різному) приналежності книги письменнику.

Такі посесивні стосунки легко виходять за рамки найбільш частотних, типу «об'єкт : його користувач» і «об'єкт : його творець». Так, на місці суб'єкта-творця може виступати країна-виробник: *the wines of France* (the wines are made in France). Країна, чи інший простір, часто сприймається і як місце, котрому «належить» даний об'єкт через те, що він там знаходиться. Так, в англійській мові на значення посесивності може нашаровуватися ще й інше додаткове значення: *workers from Kyiv* (локативність), *departments of the plant* (частина й ціле), *pages in the book* (частина й ціле). Варто звернути увагу на те, що у такого типу прикладах традиційне для посесивного відношення співвідношення між посесором-істотою та корелятом-неістотою (річчю, котрою володіє посесор) може змінитися: посесором може виявитися неістота (країна, простір), а корелятом – особа чи особи.

В той же час у ролі корелята може виступати не предметне ім'я, а відпредикативне, і відношення, яке виникає, хоч і не зводиться до володіння, тим не менш також може кодуватися посесивними засобами. Наприклад: *Jane's dream, the chef's secrets*.

Виділяють актуальні (коли даний об'єкт вже належить посесору) і потенційні (коли об'єкт тільки-но буде належати посесору) посесивні відношення [20; 23]. В останньому випадку реалізується так звана категорія «персонального призначення». В українській мові потенційна посесивність може бути висловлена відмінними від звичайної посесивності засобами, а саме давальним відмінком: *подарунок бабусі* («подарунок, який призначений бабусі») і *подарунок бабусин* («подарунок, отриманий від бабусі»), також *рапорт капітану* («призначений капітану», але не «такий, що належить капітану»). Стосовно основних засобів кодування посесивності, то вони мають на увазі актуальність і стійкість відношень – в протилежному випадку посесивні показники не використовуються. У посесивних відношеннях

можуть просліджуватися як постійність, так і непостійність у значеннєвій структурі категорії.

Існує невелика група квазіпосесивних значень, яка, втім не має чітких меж і тому різниця в різних мовах. Їх прийнято відносити до розряду тих, що висловлюють невід'ємну приналежність [33, с. 22-23]. До цієї групи належать відношення між іменами рідства, а також частинами й цілим. Це стабільні, семантично однозначні (на відміну від, наприклад, відношень «особа : предмет», природа котрих надзвичайно різноманітна) відношення таких об'єктів, котрі мають, з точки зору природної мови, максимально тісний, нерозривний зв'язок один з одним. Такий зв'язок зазвичай поверхнево висловлюється приєднанням до імені суфіксу, що вказує особу і число посесора, або за допомогою якихось інших мовних засобів. Часто мова йдеться про невід'ємність як про приховану категорію; останнє стосується й інших мов, де немає ніяких спеціальних показників невід'ємності. Тим не менш деякі прояви подібного роду відмінностей можна побачити, наприклад, в українській мові. Так, невід'ємні частини тіла при вживанні в конструкції з прийменником «з» вимагають або означення, або переносної інтерпретації.

Окрім того, від'ємні й невід'ємні частини ведуть себе по-різному в парі «генітивна конструкція : конструкція з прийменником». Генітивна конструкція висловлює актуальні посесивні та квазіпосесивні відношення, зокрема відношення «частина : ціле» (*door's handle*). Конструкція з прийменником позначає ситуацію, в якій зв'язок між частиною й цілим порушено (*the handle for the door*). При цьому деякі іменники подібних структур допускають вживання обидвох конструкцій, а інші – лише генітивну (*table's edge - \*the edge for the table*). Таку посесивність можна вважати невід'ємною. Звернемо увагу, що частини тіла, як і очікувалося, потрапляють до класу невід'ємних. Одночасно маємо клас слів, що



допускають конструкцію з прийменником, але не можуть вживатися в генітиві (*saucer for the cup – \*the cup's saucer*). Відповідні об'єкти не є незалежними (інакше вони б не допускали і конструкцію з прийменником), але їх зв'язок не є зв'язком частини й цілого, який є більш слабким [43; 48].

Подібні стосунки можна назвати стосунками доповнюваності [32; 34]. Таким чином, у цьому випадку можна вести мову про своєрідну шкалу відношень невід'ємності, де на одному полюсі – імена, далі – імена частин, що можуть бути відділені від цілого, а потім інший полюс шкали – пари незалежних об'єктів.

Категорія темпоральності також притаманна іменнику. Час можна трактувати як момент мовлення, що приймається за відправну точку для розрізнення часів: минулого (до моменту мовлення), майбутнього (після моменту мовлення), теперішнього (з включенням моменту мовлення) [5, с. 87-88]. Але час можна розуміти і ширше, ніж у термінах граматики, бо він регулює та впорядковує діяльність людей, і розглядати його як:

- відображення в свідомості мовця у вигляді часових понять;
- час, в якому ми існуємо;
- форму репрезентації часу в мові [13, с. 28].

Остання форма, що стосується мовного часу, не є загальноприйнятою. Так, О.В.Тарасова вважає неприпустимим змішування мовного часу з лінгвістичним, а згідно з її концепцією мовний час є сукупністю вербально репрезентованих засобів мови, її одиниць та структур, а лінгвістичний лише обґрунтовує мовний час в теорії [44, с. 34, 45].

Цікавими можуть виявитися не тільки форми, але й аспекти мовного часу, такі як час контексту, граматичний, лексичний та художній, які розглядалися різними мовознавцями [29; 36; 50; 51].

Розглянемо зазначені типи часу детально:

- Час контексту репрезентується текстовими засобами та стилєвими ресурсами в межах певної ситуації, і так часовий зміст може різнитися в залежності від контексту [36, с. 36].

- Граматичний час відбиває певні події стосовно моменту мовлення і включає у себе часи морфологічний і синтаксичний [29, с. 96].

- Лексичний час представлений засобами часових відношень за допомогою лексики з темпоральним значенням (іменниками й іменниковими сполуками в тому числі) [51, с. 3].

Дослідники називають такі засоби по-різному, в залежності від їх уявлень про них, а саме:

З.Я.Тураєва відносить темпоральну лексику до лексичних специфікаторів часу [46, с. 87];

Н.Ю.Шведова трактує темпоральні одиниці як особливий компонент категорії часу [50, с. 135];

К.В.Філіна визначає семантичний клас категорії часу [47, с. 6].

- Час художній відбиває естетичне сприйняття часу автором художнього твору [45, с. 119].

Взагалі, мовознавці різних напрямів на матеріалі різних мов займалися проблемами лінгвістичної темпоральності. Серед них – Е.Я. Мороховська [38], В.Я.Плоткін [40], М.С. Веденкова [17], К. Бруннер [16], Ф.Р.Палмер [63], Ф.І.Маулер [37], Н.Brinkmann [53], W. Bull [54].

Для повного розуміння всіх семантичних категорій найважливіше значення має їх розгляд з позицій реальних процесів мовленнєвої діяльності, з позицій сприйняття навколишньої дійсності.

Поряд з розглядом категоріальних відношень всередині ФСП польові дослідження передбачають також звернення до компонентів структури поля, без чого неможливий повний аналіз кожного конкретного угруповання.

Дослідник функціональних полів А.Г.Адмоні вважає, що кожне поле являє собою системне утворення з характерними зв'язками й відносинами, з власними специфічними рисами та з особливою структурю, яку складають ядро та периферія [1]. Ядерний компонент є носієм основних ознак поля, а периферійній його частині властиві другорядні ознаки. Периферія може бути неоднорідною і розбиватися на окремі сектори. Взагалі між компонентами поля немає чітких меж, межа часто розмита.

Аналіз польових угруповань з позицій їх системних зв'язків, особливостей їх ядерного компонента приводить до такої класифікації, признаною багатьма дослідниками як відправною [1; 13; 64]:

1. Польові угруповання з предикативним ядром, які включають:

- поля аспектуальності та часової локалізованості, що базуються на аспектуальних і аспектуально-темпоральних відношеннях;
- поля модальності;
- поля темпоральності;
- поля перехідності/неперехідності,
- поля активності/пасивності,
- поля зворотності.

2. Польові угруповання з об'єктно-суб'єктним ядром, які представлені:

- полями означеності/неозначеності;
- полями об'єктності/суб'єктності.

3. Польові угруповання з якісно-кількісним ядром, які представлені:

- полем кількості,
- полем якості,
- компаративності;

- полем позесивності;

#### 4. Польові угруповання з адвербіальним ядром, які включають:

- поле умови;
- поле мети;
- поле локативності;
- поле причини та наслідків.

Зазначені польові угруповання можуть також трактуватися з позицій функціонально-семантичних категорій, що є їх базовим інваріантом.

Структура ФСП може розглядатися і з інших позицій, на основі будови їх ядерного компонента. Звідси розподіл на: поля моноцентричні та поліцентричні. Моноцентричні мають два різновиди: [35, с. 567]:

- Поля моноцентричні цілісноядерні, що спираються на граматичну категорію; до цього різновиду відносяться такі поля, як поле темпоральності з центром – граматичною категорією часу; поле компаративності з центром – категорією ступенів порівняння; поле активності/пасивності з центром – категорією стану; поле квантитативності з центром – категорією плюральності.

- Поля моноцентричні комплексноядерні, що спираються на комплекс мовних засобів, котрі відносяться до різних рівнів мовного устрою – граматичних та лексико-граматичних. Такими полями є, наприклад, поля темпоральності з різною тривалістю, локалізованістю тощо. Вони мають загальні риси з поліцентричними полями, коли наявна множинність засобів, що складають ядро.

Як зазначає О.В.Бондарко, інколи може бути відсутнє розчленування ФСП на різні функціональні сфери з внутрішньою диференціацією на центр та периферію, що характерно для ФСП з чітко висловленою поліцентричною структурою, тому ознаки моноцентричного типу вважаються визначаючими [13, с. 35].

Поліцентричні поля можуть членуватися на декілька підрозділів із власним центром і периферією. В англійській мові, наприклад, до цього типу відноситься значна кількість польових угруповань, зокрема ФСП посесивності (атрибутивної або предикативної).

Поліцентричні поля являють собою об'єднання декількох граматичних та лексико-граматичних систем, є декількома об'єднаними системними комплексами.

Будь-якій системі властива ознака цілісності [35; 60]. Її прояви у різних системах можуть відрізнятися суттєвими особливостями. У ФСП ця ознака вказує на зміст поля, що базується на певній семантичній категорії. А сукупність засобів формального вираження позбавлена цілісності, оскільки ці засоби за своєю структурою різноманітні.

Для більш наочного вияву специфіки ФСП як системи, доцільно зіставити системні властивості ФСП і граматичної категорії.

Компоненти ФСП можуть перебувати у відносинах взаємного доповнення, на відміну від різних компонентів граматичної категорії, які перебувають у відносинах взаємовиключення. Відмінності у відносинах між компонентами граматичної категорії і між компонентами ФСП – це розбіжності у структурі єдностей, що характеризують їх як різні типи систем. На відміну від граматичної категорії ФСП як система характеризується відсутністю ознак цілісності та однорідності у плані вираження та можливістю таких проявів багатоаспектності плану змісту, які дозволяють говорити лише про відносну цілісність [13; 14].

Граматична категорія в мовах флективно-синтетичного типу є узагальненою категоріальною ознакою, що поєднує граматичні значення членів цієї категорії і знаходить вираз у системі протиставлених один одному рядів граматичних форм слова чи синтаксичних конструкцій. У основі граматичної категорії лежить категоріальна семантична ознака, але

категорія загалом є двосторонньою єдністю, що охоплює плани змісту і висловлювання [34; 48]. Категоріальна родова ознака (часу, числа тощо) розкривається у взаємовиключних видових ознаках. У цих родо-видових відносинах і семантичної співвідносності компонентів граматичної категорії виявляється їх однорідність щодо змісту.

Однорідність може бути не абсолютною, а лише відносною, оскільки опозитивні відносини компонентів можуть поєднуватися з неопозитивними відмінностями, наприклад, неповна та непослідовна співвіднесеність значень різних відмінків тощо. Проте неопозитивні відмінності у змістовній структурі граматичної категорії не порушують єдності категоріальної родової ознаки, що розкривається у видових ознаках протиставлених один одному компонентів граматичної категорії [13, с. 37].

Отже, зіставлення з граматичною категорією дозволило виявити її особливості системних ознак ФСП.

Маються також певні особливості ФСП щодо змісту. ФСП може охоплювати семантичні функції, які навіть за їх віднесеності до однієї й тієї семантичної категорії можуть відрізнитися явно вираженою багатоаспектністю. Багатоаспектність семантики компонентів ФСП знаходить вираз у тому факті, що різні семантичні елементи поля можуть поєднуватися в одній словоформі [14].

Функціональні поля можуть стати складовими систем з ієрархічною будовою, представляти собою цілий комплекс і перетинатися.

## **Висновки до розділу 1**

Функціональний підхід у лінгвістиці призвів до появи цілого ряду функціональних дисциплін, функціональної граматики в тому числі.

У функціональній граматиці, що застосовує комплексний та інтегруючий підходи, за основу беруться семантичні категорії і семантичні функції, які поєднують мовні засоби в різнорівневому плані. А для традиційної граматики характерно розмежування на окремі підсистеми об'єктів граматичного опису, зокрема на підрівні морфології та синтаксису, далі на підсистеми частин мови, класів форм, підсистеми тих чи інших типів синтаксичних конструкцій.

Основними у функціональній граматиці є поняття функціонально-семантичного поля та функціонально-семантичної категорії.

Функціонально-семантичне поле є часткою дійсності, що виділяється людським досвідом і має відповідність у вигляді відносно автономних систем. У функціональній граматиці воно трактується як угруповання граматичних і лексичних одиниць, що базуються на певній семантичній категорії, на різних засобах даної мови, що взаємодіють на основі функціональної загальності.

Функціонально-семантична категорія визначається як той семантичний інваріант, що об'єднує різнорідні мовні засоби та сприяє їхній взаємодії, як основна інваріантна категоріальна ознака, що виступає у тих чи інших варіантах, у мовних значеннях, що можуть репрезентуватися морфологічними, синтаксичними, лексичними та комбінованими способами.

Дана категорія має польову структуру. А сам термін часто вживається в сучасній лінгвістиці як паралельний та взаємозамінний із функціонально-семантичним полем.

Одиниці семантичного поля об'єднуються на основі певних типів категоріальних відношень стосовно певних функціонально-семантичних категорій. За категоріальними значеннями англійського іменника поля підрозділяються на поля кватитативності, посесивності, темпоральності, гендерної приналежності, квалітативності тощо. Щодо кількості та взагалі

наявності у мові тих чи інших полів у сучасній лінгвістиці не існує єдиної думки.

Семантичні поля розрізняються за своєю будовою. Вони можуть містити ядерний та периферійні компоненти. Ядерний компонент є носієм основних ознак поля, а периферійній його частині властиві другорядні ознаки. Периферія може бути неоднорідною і розбиватися на окремі сектори з нечіткими межами.

Польові угруповання можуть також розрізнятися за характером ядерного компонента та бути представленими: полями з предикативним ядром (поля аспектуальності та часової локалізованості, що базуються на аспектуальних і аспектуально-темпоральних відношеннях; поле модальності; поле темпоральності; поле перехідності/неперехідності, поле активності/пасивності, поле зворотності); полями з об'єктно-суб'єктним ядром (поле означеності/неозначеності; поле об'єктності/суб'єктності); полями з якісно-кількісним ядром (поле кількості, поле квалітативності, поле компаративності; поле посесивності); полями з адвербіальним ядром (поле локативності; поле обумовленості, поле мети, поле причини, поле наслідків тощо).

За структурою граматичного ядра поля поділяються на моноцентричні та поліцентричні. Перший тип у свою чергу поділяється на моноцентричні цілісноядерні, які опираються на граматичну категорію, та моноцентричні комплексноядерні, які співвідносяться з одинцями різних рівнів системи мови. До моноцентричних відносяться такі поля, як поле темпоральності, компаративності, порівняння, модальності, квантитативності тощо. До комплексноядерних – поля темпоральності з різною тривалістю, локалізованістю та інші. Поліцентричні поля можуть членуватися на декілька підрозділів із власним центром і периферією. Прикладом такого поля в англійській мові є поле посесивності.



У функціонально-семантичного поля як системи ознака цілісності характеризує лише семантико-категоріальний зміст поля. Засоби формального вираження позбавлені цілісності, оскільки відносяться до різних мовних рівнів і різні за своєю структурою. Інша ознака семантичного поля – багатоаспектність семантики компонентів.

## РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ АНГЛІЙСЬКОГО ІМЕННИКА

Одним з основоположних понять сучасної граматики та семантики є категорія. Граматична категорія – це інтегральна сутність, яка об'єднує граматичним значенням декілька взаємно протиставлених слівформ й інтегрує мовні одиниці в частини мови, таким чином виражаючи певні мовні відношення, які існують в об'єктивній реальності [60, с. 151]. Семантична категорія характеризується інваріантними категоріальними ознаками (семантичні константи), які виступають у тих або інших варіантах мовних значень і виражаються різними засобами (морфологічними, синтаксичними, лексичними, а також комбінаторними). Семантичні категорії виділяються на основі їхньої регулярної появи у змісті висловлювань, мовних одиниць і їх різних сполучень. До іменникових належать такі категорії як: квантитативність, посесивність, гендерна приналежність, означеність / неозначеність та інші. Таким чином, проблема дослідження семантичних категорій з функціональної точки зору залишається, безперечно, актуальною для функціональної граматики [13, с. 28]. Функціонально-семантичні категорії англійського іменника можна класифікувати на ті, що корелюють із граматичними значеннями, та на ті, що з ними не корелюють.

### 2.1. Функціонально-семантичні категорії, що корелюють із граматичними категоріями

#### Функціонально-семантична категорія квантитативності

Функціонально-семантична категорія квантитативності формується на базі різнорівневих мовних засобів зі значенням кількості, які об'єднуються у відповідне ФСП [15; 49; 64]. Функціонально-семантичне поле кількисності є

гетерогенним угрупованням, оскільки об'єднує мовні одиниці та мовленнєві засоби різних рівнів, які певним чином передають семантику польових відношень.

ФСП квантитативності чітко структуроване. У полі виділяються центральна частина (ядро), напівпериферійний та периферійний пласти:

- Його ядро визначається функціонально-семантичною категорією числових, кількісних відношень з опозиційними підзонами сингулярності та плюральності, що виражається як суто граматичними засобами, так і лексико-семантичними та лексико-синтаксичними в обмеженій мірі.

- Напівпериферійний пласт поля формується ФСК збірності та неозначеної кількості, яка може бути представлена словотворчими, лексичними та лексико-синтаксичними засобами.

- Периферію ФСП квантитативності становлять одиниці нерахованої сукупності та опосередкованої сукупності з особливими лексичними засобами репрезентації [15, с. 6].

Аналіз фактичного матеріалу дозволяє зробити висновок про існування численного пласта одиниць на позначення кількісних відношень в англійській мові.

Польове ядро квантитативності в англійській мові складають іменники множини (*tree – trees, shop – shops, note – notes*). Вони мають певні показники числового вираження. В них містяться морфологічні елементи, в яких присутня сема кількості. Це граматичне вираження кількості. Наприклад:

Not only *boys* like football, many *girls* also come and play.

Множинність виражається в англійській мові різними засобами, серед яких виділяємо такі:

- Зовнішня флексія (або граматичні питомні суфікси):

-s (*lamp – lamps*);

-es (*bus – buses*);

-en (*ox – oxen*);

-ren (*child – children*).

Troy and Yates followed the *tourists* (S.Heym).

His *eyes* still were faintly smiling... (A.Cronin)

- Зовнішня флексія (або граматичні суфікси, запозичені з грецької або латинської мов):

-i (*cactus – cacti*);

-ae (*antenna – antennae*);

-a (*phenomenon – phenomena*);

-ices (*index – indices*);

-es (*basis – bases*).

- Ідентичні форми одини та множини (семантичне вираження квантитативності):

*a species – two species*;

*a deer – five deer*;

*a fish – few fish*;

*a series – two series*;

*a sheep – two sheep*;

*a carp – fifty one carp*;

*a trout – seven trout*.

- Внутрішня флексія (чергування звуків у корені):

*louse – lice*;

*foot – feet*;

*man – men*;

*woman – women*;

*mouse – mice.*

В англійській мові є такі незлічувальні іменники, які за допомогою морфеми «s», що виступає як деривативний суфікс, утворюють нові слова, котрі по суті є псевдомножинними формами у граматиці. Вони схожі на множинну форму іменника, але це не так, тому що вони не мають відповідної форми в однині, а, отже, не утворюють опозицію числа. Наприклад (*trousers, tights, scissors, scales, etc*). Форма *waters* не є категоріальною формою множини. Це псевдомножинна форма оскільки основа *water* має імпліцитне значення необчислювальності, з яким плюральність несумісна. Слово *waters* не означає багато води, суфікс «s» утворює нове слово і має значення «збірності», наприклад: *waters of the ocean; sands of the desert*. Морфема «s» також вживається з основою незлічувальних іменників, що означають речовини і має значення «дробинність фрагментів», наприклад «*arts*», що містить в собі декілька видів мистецтва. Форми «*wines*» і «*oils*» означають сорти вина або масла [34, с. 81]. Але в функціональній граматиці збірність і дробинність вважаються тими, що визначаються як підвиди функціонально-семантичні категорії кількості, що виражаються лексичними засобами.

Наприклад:

*Waters* of the Atlantic Ocean are very beautiful.

I like *arts* but I don't know any type of them.

Aroma *oils* are used in massage for relaxing.

В англійській мові квантитативність може також виражатися:

Іменниками незмінної сингулярності (*advice, money, weather, information, progress, news, work, rubbish, linen, leafage, furniture, ink, cream, yeast*).

The *news* he gave them was to be read in lamentations (R.Sabatini).

Іменниками незмінної плюральності (*glasses, odds, goods, jeans, trousers, scissors, scales, clothes, greens, customs, ends, contents, tights, pants, shorts, contents*).

У напівпериферії ФСК збірності в англійській мові містяться іменники зі значенням дефініційної квантитативності. Вони утворюють наче другий шар кількісних відношень. Лексеми цієї групи визначаються внутрішньою семантикою кількості та є досить численними.

Так, до напівпериферії квантитативності належать одиниці із специфічними словотвірними компонентами, зокрема суфіксами зі збірним значенням *-ry, -hood, etc*:

*peasantry* - селянство;

*studenthood* - студентство.

У даних прикладах ми бачимо словотвір за допомогою деривативного суфікса. Він міститься наприкінці слова після кореневої морфеми і є досить продуктивним компонентом у словотворі. Суфікс характеризується певним лексико-семантичним значенням, не вживається окремо, але слугує для розрізнення лексико-граматичної групи іменників, об'єднаних функціонально-семантичною категорією збірності.

Збірна кількість може виражатися також безсуфіксальним способом, семантично, наприклад:

*a family* – родина (члени родини);

*government* – уряд (урядовці);

*cast* – акторський склад (актори);

*people* – люди (група людей);

*police* – поліція (поліцейські).

It was not reastful, that green *foliage* (J.London).

I had no idea the *police* were so devilishly prudent (B.Shaw).

... and the *people* were sitting at their doors (Ch.Dickens).

Функціонально-семантична категорія кватитативності може бути представлена лексико-синтаксичними засобами, де має місце адитивність лексичного значення вільних словосполучень. Наприклад, іменникові сполучення зі словами *many, a few, several, much*:

How *much* snow fell yesterday!

Лексико-синтаксичними засобами вираження квантитативності є такі *of*-фрази: *a number of pupils, heaps of time, sea of trouble, a pair of socks, a bunch of keys*. Наприклад:

*Multitude of stars* up there – bright and silent, so far off! (J.Galsworthy).

“I have *heaps of time*”, he answered (O.Wilde).

Roger jumped out and amid *a hail of bullets* ran for the bridge (S.Maugham).

Згідно з граматичними теоріями, наявність неозначеного артикля або його відсутність у таких іменникових сполуках може стати показником оцінних компонентів у значеннєвій структурі таких одиниць. Наприклад, неозначений артикль у сполученні зі словами *few/little* вказує на позитивну оцінку ситуації мовлення, а відсутність артикля підтверджує його негативне ставлення мовця до мовленнєвого контексту [28,с. 48]. Наприклад:

He consumed *a few chocolates* (=several);

He consumed *few chocolates* (=not many);

He consumed *a little jelly* (=some);

He consumed *little jelly* (not much);

I've got *few (a few) friends here*. – У мене тут мало (декілька) друзів;

They had *little food*. – У них було мало (трохи) їжі.

Тож, у напівпериферії ФСК числа в англійській мові наявні іменникові сполучення з допоміжними словами, які виражають невизначену кількість. Це особливі слова за статусом, котрі називаються

детермінаторами. Вони взаємно виключають один одного, тобто наявність одного детермінатора виключає наявність іншого.

Найбільш поширеними детермінаторами є слова *some*, *any*, котрі в деяких випадках близькі за значенням до артикля. Артиклі не мають самостійного значення, а тільки вказують на предмет (кількість). Наприклад:

Give me *some stamps* please. – Дай мені будь ласка декілька марок.

Have you got *any stamps*? – У тебе є декілька марок?

Поняття неозначеної кількості тісно пов'язане з категорією означеності/неозначеності, яка відбиває ментальне сприйняття мовцями об'єктів реального світу як відомих (означених) або як невідомих (неозначених), як об'єктів певної численності, належності до якоїсь множини предметів [33; 62].

В англійській мові є чимало іменників та іменникових сполучень, які здатні висловити неозначену кількість. Наприклад:

The *majority* decided not to vote.

He is a man of *boundless* energy.

There are *some* pens in the bag.

До зазначених сполук відносяться мовні одиниці з компонентом-квантифікатором (*many*, *few*, *several*), статус якого є спірним. Різні погляди на функціональну семантику таких одиниць привели до віднесення їх або до класу детермінативів, або до неозначених займенників, або навіть до окремої частини мови [15, с. 10].

Тож, квантифікатор є одиницею мови, що функціонує як детермінатив іменника.

Оскільки у семантиці квантифікатора присутні значення численності, неозначеності та належності до якоїсь множини предметів, то він може вживатися як детермінатив іменника.



Так, квантифікатори *many/much* і *few/little* означають протилежність за об'ємом понять (велика кількість : мала кількість), але вони можуть протистояти і всередині самої категорії для позначення певної множини понять.

Такі квантифікатори є неозначеними детермінативами, а при використанні означеного артикля ще й надають іменним сполукам додаткового конотативного забарвлення, стаючи, таким чином, стилістичним прийомом [58].

Аналіз сполук з квантитативним компонентом доводить їх системний характер, їх здатність до трансформувальних, до моделювання квантитативних одиниць. Наприклад:

$N + \text{-let} > N$  (*couplet*);

$N + N > N$  (*day-trip*).

Також в англійській мові є підклас іменників, які включають в себе декілька речей і є компонентами синтаксичних сполук (*three pairs of trousers, scissors, glasses, pants*). Наприклад:

I have *a pair of glasses*.

Yesterday I found a wonderful market and bought *three pairs of trousers* there.

До периферії ФСК квантитативності відносяться функції вимірності, вимірної сукупності й опосередкованої сукупності, які репрезентуються певними лексичними засобами [43; 64].

В англійській мові нерахованість виражається сполученням мезуратива та іменника. Наприклад:

*a piece of cake, a slice of bread, a bottle of water, a bar of chocolate, a scrap of paper, a drop of water, etc.*

She asked for *a piece of cake and a bottle of water*.

Також роль мезуративів виконується одиницями виміру, наприклад: (*dozen, pound, kilos, foot/feet*):

He walked *dozen of kilometers* and got tired.

He cursed Philip violently, swore inwardly, *a dozen times* (A.Cronin).

They hurries along, *a couple of dozen yards* perhaps (S.Maugham).

До периферії ФСП квантитативності також відносяться фіксовані іменникові фрази:

*question on question, year after year.*

До цього ж розряду відносимо одиниці з так званою імплікованою плюральністю [64, с. 112], в яких немає показника множини, наприклад:

*She is grey of eye.*

Цікавою периферійною підгрупою є одиниці, яким властива плюральність приблизності (апроксимації) [27, с. 191]:

*seventies: a woman in the seventies.*

Усі проаналізовані групи іменників та іменникових сполук доводять зв'язок ФСК числа з іншими ФСК як підвидами функціонально-семантичного поля квантитативності.

#### Функціонально-семантична категорія посесивності

У багатьох мовах посесивність висловлюється морфологічно, тобто спеціальними афіксами у складі того слова, котре позначає власника [48], наприклад, українськими присвійними суфіксами (пташиний, Іванів, солдатський), так званими посесивними морфемами. Між тим в українській мові посесивні відношення в інших випадках можуть бути висловлені й інакше – закінченням родового відмінка: *будинок батька*, а також синтаксично, тобто за допомогою різних прийменникових конструкцій: *Гроші у нього* (тобто, „його гроші”) *завжди лежали у сейфі*. Аналогічно, в

англійській мові посесивність може висловлюватися і морфологічно (*this country's president* «президент цієї країни»), і синтаксично, за допомогою прийменника *of* (*former president of this country* «колишній президент цієї країни»).

Функціонально-семантичне поле посесивності є поліцентричним і має два центри: атрибутивний та предикативний [60, с. 288]. Ми проаналізуємо мовні засоби репрезентації посесивності у англійського іменника, виходячи з даного положення.

Атрибутивний центр. Ядром атрибутивного центру ФСП посесивності в англійській мові є категорія присвійного відмінка. Категорія відмінка – це категорія іменника в граматичній морфології, яка відображає відношення предметів, що позначаються іменником, до інших предметів, і ці відношення сигналізуються закінченням *'s* цього іменника [5, с. 363].

Наприклад: *Tom's hat*.

Зазвичай вважається, що сучасній англійській мові притаманні два відмінки: *the Common* (загальний) *Case* та *the Genitive* (родовий) *Case* [25; 40; 48]. Загальний відмінок характеризується нульовим закінченням, родовий – закінченням *'s*. Це є вираженням функціонально-семантичної категорії на граматичному рівні. Вважається, що обидва відмінки мають однакові у вимові форми однини та множини. Парадигма виглядає таким чином:

The Common Case: *boy* > *boys*,

The Genitive Case: *boy's* > *boys'*.

Часто вказується на те, що присвійний відмінок притаманний, як правило, іменникам на позначення істот, хоча й може okazійно вживатися з найменуваннями неістот. У розвитку мови закріпилася традиція його вживання з іменниками, що означають часові періоди, певні відстані, а також ціни:

*a day's routine;*  
*a kilometer's distance;*  
*a dollar's worth of flour.*

Виділяють два основних типи генітива – залежний генітив (the Dependent Genitive) та абсолютний генітив (the Absolute Genitive) [33, с. 23-24].

Залежний генітив вживається тоді, коли генітив іде поряд з іменником і в реченні стоїть попереду нього. Наприклад:

*His sister's eyes fixed on him with a certain astonishment, obliged him at last to look at Fleur (J.Galsworthy).*

Відношення між іменником у генітиві та іменником, до якого він відноситься, можуть бути двох основних видів:

1) Іменник у генітиві може позначати певну людину або річ:

*the girl's coat, the teacher's note-book.*

Такий тип генітива називається специфікуючим генітивом (the specifying genitive).

Цей вид генітиву має такі значення:

а) Посесивний генітив (possessive genitive), наприклад:

*Anne's pencil* (= Anne has a pencil);

*the pupil's text-books* (= the pupils have text-books).

Дане значення є базою ядра атрибутивного центру.

б) Суб'єктний генітив (subjective genitive), наприклад:

*that girl's cry* (= the girls cried);

*the parent's consent* (= the parent's consented).

в) Об'єктний генітив (objective genitive), наприклад:

*John's reprimand* (= somebody reprimanded John),

*the prisoner's release* (= the prisoner was released).

г) Авторський генітив (author's genitive), наприклад:

*the girl's lie* (= the girl told a lie);

*the manager's report* (= the manager made a report).

2) Іменник у генітиві може відноситися до цілого класу подібних об'єктів. Такий вид генітиву називають класифікуючим генітивом (the classifying (descriptive) genitive). Наприклад:

*leopard's eyes* (що «очі певного типу, котрі через свої ознаки належать певному типу тварин», а не «очі певного леопарда»),

*a doctor's degree* (a doctoral degree),

*horse milk* (= milk from horses),

*a boys' school* (= a school for boys).

На відміну від специфікуючого генітива, який завжди вживається з означеним артиклем *the*, класифікуючий генітив вживається з неозначеним артиклем *a*, або взагалі без артикля.

Виділяють ще два підвиди генітива, які відносяться до периферії атрибутивного центру і репрезентуються синтаксичною конструкцією:

а) Партитивний генітив (partitive genitive), наприклад:

*a chapter of the novel* (= the novel has chapters)

*a part of the problem* (= the problem has parts).

У даному випадку на значення посесивності нашаровуються відносини частини і цілого.

б) Апозитивний генітив (appositive genitive), наприклад:

*the excitement of doing this* (= doing this is an excitement);

*the pleasure of meeting you* (= meeting you is a pleasure).

У даному випадку ми можемо стверджувати, що посесив тут виражено імпліцитно, на відміну від усіх інших вище зазначених випадків, де посесив виражено експліцитно.

Другий тип генітива – абсолютний (the Absolute Genitive). Він може вживатися без іменника, або бути відділеним від нього. Наприклад:

The face Michael drew began by being *Victorine's* and ended by being *Fleur's* (Galsworthy).

Конструкція посесива з 's зазвичай вживається з такими класами іменників:

- а) власними назвами (*Washington's statue*);
- б) особовими іменниками (*the doctor's new uniform*);
- в) збірними іменниками (*the government's conviction*);
- г) назвами тварин (*the horse's tail, the lion's hunger*).
- а) географічними назвами та назвами установ (*Europe's future, China's past*);
- б) темпоральними іменниками (*a moment's thought, a week's work*);
- в) іменниками спеціального інтересу до людської діяльності (*the brain's total solid weight, the game's history*).

Існування присвійного відмінка було поставлено під питання в працях деяких радянських лінгвістів (Г. Н. Воронцовою, А. М. Мухіним та іншими). Ними вказувалось на специфічний характер компонента 's, що може оформлювати не тільки іменники, але й іменникові сполуки. Так, професор Г.Н.Воронцова запропонувала вважати форми на 's формами категорії присвійності, а сам формант – аглютинативним формантом [20]. Сам термін «аглютинативний» став широко вживаним в іноземній та вітчизняній літературі щодо англійських словозмінних афіксів, котрі вільно приєднуються до основ.

Потрібно зауважити, що такі твердження зводяться до заперечення існування присвійного відмінка в англійській мові, оскільки форма на 's', яку прийнято називати посесивом, функціонує в рамках обмежень, що не є властивим для відмінкових форм [49, с. 32-33]. Така думка може вважатися справедливою в разі подальшого її підтвердження. Обмеженість форманта 's доводиться наступними положеннями.

- Вживання посесива обмежено лексично. В посесивній формі прийнято вживати найменування живих істот:

*the girl's bag, the dog's bark.*

Рідко трапляються випадки вживання посесива і з неістотами, але вони мають обмеженість щодо значення певного предмету:

*the bus's door, the window's support.*

Абстрактні іменники в цій формі не використовуються. Неможливо сказати *\*his action's aftereffect*.

- Посесив обмежений в плані його позиції. Якщо він не відноситься до атрибутивного словосполучення, він стоїть у препозиції:

*that's not my advice, that's Paul's.*

Якщо при ньому є детермінатив у вигляді неозначеного артикля або вказівного займенника, то вживається синтаксична конструкція з прийменником *of*:

*a proposal of Tom's, this proposal of Paul's.*

- Сама парадигма посесива може вважатися ушкодженою: посесив в усній комунікації рідко застосовується у формі множини, оскільки у вимові однина і множина не диференціюються: порівняймо *the girl's teddy-bears* та *the girls' teddy-bears*. Звичайно, бувають випадки однозначного трактування посесивності *his dad's car, the girl's feet*, але вони не

відображають ситуацію в цілому. Це можна пояснити наявністю омонімічних форм типу *boy > boys : boys'*. Виключення становлять лише форми з внутрішньою флексією та з нестандартним показником множини – *men's, children's*. Такі випадки не відповідають традиційній моделі.

Формант посесива здатний оформлювати одиниці більші ніж окремо взяте слово. Морфемою *'s* оформлюються не лише словосполучення, головним членом котрих виступає іменник, а й такі, в котрих іменник взагалі не міститься. Порівняйте:

*Alice and Peter's cottage;*  
*the manager of the firm's report;*  
*somebody else's motorcycle.*

Синтаксичною функцією посесива є функція означення. Таким чином, ми маємо ще одне обмеження – функціонування посесива тільки в іменних сполуках. Ця функція також притаманна і базисному загальному відмінку. А різниця між ними як синтаксично ідентичними формами у тому, що посесив надає індивідуальну характеристику означуваному, а базисна форма передає узагальнену властивість певного її носія. Цим фактом пояснюється переважне вживання іменників на позначення істот у формі посесиву:

*my sister's motorcycle;*  
*my aunt's departure.*

У випадках узагальненої характеристики, відчуженості від носія властивості, вживаються іменники на позначення осіб без морфологічного форманта, і вони позбавлені в цих випадках значення посесивності:

*the Pushkin Museum of Fine Arts;*  
*the Monet style;*  
*the Kafka manner.*



Для іменників на позначення неістот така ситуація може також бути характерною, якщо необхідно виділити щось індивідуальне в предметі. Тоді таке вживання цілком можливо. Порівняйте:

*the room's door* – двері цієї кімнати (наявність значення посесивності);

*the room door* – двері (будь-якої) кімнати (відсутність значення посесивності).

Тож, посесив і базисна форма, що з ним співвіднесена вживаються у вузьких рамках атрибутивної структури. За її межами вони не співвідносяться. Подібна обмеженість у функціонуванні дозволяє вважати, що в атрибутивному сполученні посесив і базисна форма реалізують категорію більш вузьку, ніж відмінок, котру можна назвати категорією іменної характеристики [25; 31, 32].

Віднесення посесива до морфології або синтаксису є спірним питанням у граматиці. Можна припустити, що наявність флексії, що оформлює синтаксичні групи (*Tom and Harry's house*), свідчить про те, що посесив підпав під процес синтаксизації: флексія, відірвана від основи, напевно, перетворюється у синтаксичний індикатор, і ця синтаксичність зберігається й тоді, коли він оформлює одну одиницю: *children's voices* [30; 38].

Також існує думка [49, с. 28], що в сучасній англійській мові немає морфологічних (граматичних) відмінків, тому що, дякуючи апострофу, закінчення *'s* може приєднуватися не тільки до іменника, а й до інших частин мови (*somebody else's book*) і, навіть, до словосполучень і цілих речень:

*The king of France's departure,*

*The generation of tomorrow's image;*

*The boy I saw yesterday's friend.*

Тому і постає питання про віднесення 's до розряду іменникових закінчень, або до розряду синтаксичних часток на зразок частки *би* в українській мові. До того ж, на відміну від інших закінчень (*-est, -ed, -s*), 's може мати різні значення в залежності від типу іменників:

*Tom's hat* (значення належності);

*a mile's walk* (значення відстані);

*an hour's sleep* (значення часу).

Складність проблеми привела до запропонування гіпотези, що 's не є морфологічним закінченням, а синтаксичним формантом (як синтаксична частка *би* в російській та українській мові) [20].

Якщо погодитися з цим твердженням, то виникає питання про існування в сучасній англійській мові морфологічного відмінка. Адже ж зникає навіть мінімальна опозиція, яка є необхідною умовою для існування будь-якої граматичної чи іншої категорії. У даному випадку не може існувати один відмінок (*common case*).

Таким чином, цілком допустимо трактувати відмінкові відносини в англійській мові як виражені синтаксично-лексичними засобами.

У різних працях граматистів останніх років висловлюються думки про розпад морфологічної категорії відмінка. Наприклад, професор М.Я.Блох вважає, що флективний відмінок ('s) у сучасній англійській мові перестав існувати, і на його місці з'явилась нова специфічна двохвідмінкова система, яка базується на вираженні значення відмінка за допомогою синтаксичної частки 's, причому, ця система складається з двох сегментних типів [10, с. 66]:

- словесний родовий відмінок (*Tom's book*);

- фразовий родовий відмінок (*The book of Tom; The king of France's arrival та інше*).

Проте, зауважимо, що треба також не забувати, що у більшості досліджених випадків 's все ж відноситься до іменника, а при іншій сполучуваності маємо стилістичну забарвленість.

Незважаючи на складність питань щодо категорії посесивності в англійській мові, її розгляд саме у термінах функціонально-семантичної категорії здатен примирити усі спірні підходи до проблеми.

До периферії атрибутивного центру ФСП посесивності в англійській мові відносяться синтаксичні засоби вираження посесивності.

У багатьох аспектах є функціональна спільність (а також і семантична ідентичність) між іменником в Genitive Case та іменником як компонентом прийменникової конструкції з *of*. R.Quirk відносить 's-генітив до флексії, а генітив з *of* до прийменникової форми [34, с. 90]. Наприклад:

What is the *ship's* name?

What is the *name of the ship*?

Генітив з *of* найчастіше вживається з неістотами:

*the interior of the room.*

У цих прикладах 's-генітив також є прийнятним, але, як правило, він не вживається:

*the hub of the wheel, the windows of the houses.*

А.Дж.Томсон наводить, серед інших, такі випадки вживання генітива з *of*:

1) коли посесор виражений фразою чи реченням:

The boys ran about, obeying the directions of *a man with a whistle.*

I took the advice of *a couple I met on the train* and hired a car;

2) з посесорами-неістотами, окрім тих, що вживаються лише з 's посесивом:

*the borders of the town, the roof of the church, the keys of the motocar.*

Але тут завжди можливо замість конструкції іменник *X* + *of* + іменник *Y* вжити конструкцію іменник *Y* + іменник *X*:

*the town borders, the church roof, the motocar keys* [66, с. 30].

Синтаксична конструкція *of*-генітива може бути поєднана з *'s*-генітивом у конструкції, яка називається подвійним генітивом (*double genitive*). Іменник з флексією *'s* має означати особу. Наприклад:

*an opera of Verdi's, an opera of my friend's.*

Існують умови, які впливають на іменник, який передує *of*-генітиву. По-перше, він не повинен бути власним іменником. Тому ми можемо сказати:

*Mrs. Brown's Mary*, але не можемо *\*Mary of Mrs. Brown, \*Mary of Mrs. Brown's*.

По-друге, він не повинен мати неозначений артикль. Ми можемо сказати:

*a friend of the doctor's has arrived*, і не можемо: *\*the daughter of Mrs. Brown's has arrived*.

Подвійний генітив залучає значення частини і цілого:

*one of the doctor's friends* (у нього більше ніж один друг).

А отже не можна сказати:

*\*one of Britain's War Requiem*.

Але ми в деяких ситуаціях можемо сказати:

*That wife of this War Requiem of Britain's*.

В даному випадку мається на увазі деяка фамільярність; вказівні займенники тут не вживаються в прямо означеній ролі.

Існує думка про відношення до синтаксичних посесивних конструкцій моделей на кшталт *He had a talk*, котра символічно позначається *to have a Nv* [23, с. 244-247]. Ці моделі ілюструють периферійні посесивні відношення.

Вважається, що між сполученнями *моя книга*, англ. *my book*, і посесивними предикативними моделями типу *У нього є книга*, англ. *He has a book*, не існує принципової різниці в посесивності. Різниця перших від других визначається перш за все самою предикативністю (предикативними відношеннями), і, крім того, в предикативних моделях іноді реалізуються і деякі інші ознаки.

На підтримку думки про віднесення моделей на кшталт *to have a talk* до категорії посесивних наводяться такі докази. Якщо дія є об'єктом посесивності, то вона повинна розглядатися тільки по відношенню до виконавця дії. Усі інші зв'язки повинні відсікатися. Зв'язок з прямим об'єктом виконує зазвичай лише функцію уточнення характеру дії і не виступає в ролі того, на кого перш за все направлена дія.

Цим вимогам задовольняє модель *to have a Nv* [23, с. 246]. По-перше, у цій моделі частіше за все вживаються такі віддієслівні іменники, котрі завжди пов'язані з дією, орієнтованою на сам суб'єкт. По-друге, в тих випадках, коли іменну позицію моделі заповнює такий віддієслівний іменник, котрий не обов'язково орієнтований на самого виконавця дії; в рамках даної моделі іменник не поєднується з такими прийменниками, як *for*, *to*, що вказують, заради кого виконується дія.

Тож, хоча дія (виражена віддієслівним іменником) не обов'язково виступає як така, котра знаходиться у посесивному відношенні до її виконавця, у дієслівно-іменниковій моделі *to have a Nv* така можливість реалізується.

## 2.2. Функціонально-семантичні категорії, що не корелюють із граматичними категоріями іменника

### Функціонально-семантична категорія гендерної приналежності

Гендерну приналежність англійського іменника можна вважати функціонально-семантичною категорією, оскільки існування граматичної категорії роду в англійській мові заперечується більшістю граматистів [8; 34; 35]. Тому про неї можна говорити лише в функціонально-семантичному плані [43; 65]. Вона виявляється в приналежності іменника до певного роду – чоловічого чи жіночого, що в англійській мові на відміну від інших мов, наприклад, словянських, властиво лише іменникам, що означають живих осіб чи істот. Ядерний компонент поля становлять іменники-істоти з наявною семою родової належності або і семою, і формальним морфологічним показником – суфіксом. Одиниці без гендерних ознак належать до периферії.

Функціонально-семантична категорія гендерності в англійській мові має свої особливості, відображає реальні риси названих об'єктів й репрезентується такими засобами:

1. Іменниками загального роду, які можуть виражати і чоловічий, і жіночий рід. Наприклад:

*teacher, writer, student, parent, child, servant, friend, thief, enemy, cook, president* тощо.

Багато англійських іменників, що означають особу, здатні висловити жіночий та чоловічий рід шляхом їх кореляції із займенниками у певному контексті. Наприклад:

*The President of this Society will take part in the debate. She will present the major points of the society's activities.*

*John's friend lives in Dublin. He is going to visit him during his summer vacations.*

Можливість вираження обох родів дає основу для трактування гендерних відмінностей в іменників загального роду як змінної категорії. З іншого боку, коли немає особливої необхідності, щоб вказувати рід іменника, вони використовуються як нейтральні, тобто співвідносяться із займенником третьої особи однини (*it*).

У множині всі гендерні відмінності не мають явного вираження, хоча й виявляються побічно через кореляцію з однинною.

2. Неживими іменниками, які умовно відносяться до середнього роду. Наприклад:

*book, pen, room, house, tree, plate, table, case, tube, window, door, flower, carpet* тощо.

Цікаво зазначити, що іноді неживі предмети можуть сприйматися носіями англійської мови як живі, і, таким чином, співвідноситися з чоловічим чи жіночим родом.

3. Складними іменниками, у структурі котрих містяться умовні слова, що використовуються як показники роду. По суті відбувається заміна іменника загального роду (займенника), що є складовою композита, відповідним іменником (займенником) жіночого роду. Наприклад:

*landlord – landlady;*

*boyfriend – girlfriend;*

*man-doctor – woman-doctor;*

*man-manager – woman-menager;*

*washerman – washerwoman;*

*he-badger – she-badger;*

*he-weaselt – she-weasel;*

*he-lynx – she lynx;*  
*he-hamster – she-hamster;*  
*he-walrus – she-walrus;*  
*he-otter – she-otter;*  
*he-jackdaw – she-jackdaw;*  
*he-snipe – she-snipe;*  
*he-tern – she-tern;*  
*he-corncrake – she corncrake;*  
*rabbit – doe rabbit.*

4. Суфіксальними іменниками, в яких суфікс є показником роду. Відповідний суфікс жіночого роду (*-ess, -ine, -trice*, тощо) може додаватися до безсуфіксального іменника, що означає особу чоловічої статі:

*sultan – sultana;*  
*lion – lioness;*  
*baron – baroness.*

Також іменники жіночого роду можуть утворюватися заміною суфіксів *-or, -er* тощо в іменників чоловічої статі на відповідний суфіксом жіночого роду:

*actor – actress;*  
*enchanter – enchantress;*  
*master – mistress;*  
*executor – executrice.*

Таке вираження роду не суперечить гендерній системи іменників, оскільки рід наведених пар слів відноситься не тільки до людей, але й до всіх інших живих істот.

В українській та інших мовах, де є гендерний поділ іменників, стать має чисто формальні ознаки, які можуть навіть суперечити семантиці. Розглянемо приклади українських слів:



*стакан – він, чашка – вона, блюдо – воно;  
стіл – він, книжка – вона, вікно – воно.*

Але це в більшості випадків є винятком, ніж правилом.

У сучасній англійській мові рід іменника залежить від статі особи, що позначається іменником [1; 33; 34], і не відображається у формі іменника, що наявно, наприклад, в українській мові слова:

*тарілка – жіночого роду,  
шафа – жіночого роду,  
борошно – середнього роду,  
цуценя – середнього роду,  
листоноша – чоловічого роду,  
ніж – чоловічого.*

Наявність у англійських іменників функціонально-семантичної категорії гендерності узгоджується з логікою. Щодо граматичної категорії роду, то деякі автори стверджують, що в англійській існує граматична категорія роду іменника, тому що можливо замінити іменник займенником, що вказує на біологічну стать: *he, she, it* [10; 11]. Але такий підхід для більшості дослідників представляється неприйнятним, тому що мова йдеться про субституції імені іншою частиною мови та про перенесення ознаки цієї частини мови на іменник, що цієї ознаки не мав [1, с. 80].

#### Функціонально-семантична категорія темпоральності

Функціонально-семантичне поле темпоральності іменників, що об'єднує одиниці на основі відповідної семантичної категорії, у якості ядерного компонента має лексичні одинці з різноманітними часовими компонентами в їх значеннєвій структурі. До периферійних відносяться морфологічні та лексико-синтаксичні засоби.

Мовні темпоральні аспекти є важливими, оскільки здатні відбивати темпоральні аспекти реального життя. а часові концепти та категорії знаходять репрезентацію саме в мові [3; 4; 27].

Згідно зі структурою темпорального поля репрезентуються й самі його засоби. Основний засіб, звичайно, лексичний. Периферійні ж відносяться до лексико-морфологічного та лексико-синтаксичного рівнів.

Іменники з часовою семантикою неоднорідні, вони розподіляються на основі певних критеріїв, а саме:

- критерій невизначеної тривалості часу;
- критерій фіксованості тривалості часу;
- критерій циклічності.

Невизначена тривалість часу може бути проілюстрована англійськими іменниками таких семантичних підрозділів [ERID]:

- Одиниці загального часового віднесення:

*the present* – теперішній час, сьогодні;

*the past* – минуле;

*the future* – майбутнє.

- Одиниці, що вказують на початок часового відрізка:

*beginning* – початок:

*at the very beginning*;

*start* – початок (діяльності, розвитку):

*They were slow in making the start*;

*outset* – початковий етап:

*from the very outset*;

*onset* – початок (чогось негативного):

*the onset of the disease;*

*outbreak* – раптовий початок:

*the outbreak of hostilities;*

*spearhead* – подія, що поклала початок:

*This was a spearhead of the conflict;*

- Одиниці, що вказують на закінчення часового відрізка:

*end* – кінець, закінчення:

*The class came to an end;*

*completion* – завершення, закінчення:

*Their internship is near completion;*

*close* – завершення:

*The night reached its close;*

*conclusion* – закінчення:

*to bring a matter to a speedy conclusion;*

*termination* – закінчення, припинення:

*quick termination;*

*finish* – закінчення (змагань):

*a planned finish.*

- Одиниці, що вказують на часове відстрочення:

*delay* – затримка, відстрочення:

*The delay was due to traffic;*

*postponement* – відстрочення, перенос:

*after numerous postponements;*

*ajournment* – відстрочення (засідання):

*an adjournment for a week;*

*procrastination* – відкладання, уповільнення:

*Procrastination is inadmissible.*

Наступний критерій групування темпоральної лексики – за фіксованістю або не фіксованістю часових відрізків. Фіксованим вважається час, який можна змірити, або який імплікується в певних словах, коли ми знаємо часові виміри чого-небудь, виміри, які фіксуються у словникових значеннях слів [WNWD]. Наприклад:

*Morning* – the first or early part of the day.

*Day* – the period of light between sunrise and sunset, 24 hours.

*Evening* – the last part of the day.

*Night* – the period from sunset to sunrise.

*Dawn* – daybreak, the beginning of the day.

*Twilight* – the period from sunset to dark.

*Dusk* – the beginning of darkness in the evening.

*Second* – 1/60 of a minute of time.

*Minute* – 1/60 of an hour, 60 seconds.

*Hour* – a division of time, 60 minutes.

*Week* – a period of seven days.

*Fortnight* – two weeks.

*Month* – any of the main parts into which the calendar year is divided.

*Season* – any of the four arbitrary divisions of the year.

*Year* – a period of 365 days divided into twelve months.

*Decade* – a period of ten years.

*Century* – a period of one hundred years.

Англійська лексика також може містити в дефініції вказання на певний відрізок часу нефіксованої тривалості, який не можливо фізично вимірити. Він сприймається як неозначений та суб'єктивний. Наприклад:

*Instant* – a point or very short space of time, moment: *in an instant; on the instant* (WNWD).

*Moment* – an indefinitely brief period of time, instant: *this very moment; news of great moment* (MWD).

*Epoch* – a period of time considered in terms of noteworthy and characteristic events, developments, persons, etc.: *a new epoch instudy of the universe* (WNWD).

*Era* – a period of time measured from some important occurrence or date: *the Christian Era; the Paleozoic Era* (WNWD).

*Time* – indefinite, unlimited duration in which things are considered as happening in the past, present, or future: *solar time, time is up; standard time* (MWDEU).

*Age* – the time that a person or thing has existed since birth or beginning: *she is at the awkward age* (WNWD).

*Eternity* – infinite time, time without beginning or end; a long period of time that seems endless: *from here to eternity; an eternity of waiting* (MWD).

*Millennium* – any period of one thousand years.

Темпоральна лексика може висловлювати фіксовані та нефіксовані проміжки часу в залежності від контексту. Одній одиниці може бути властива як фіксованість, так і нефіксованість. До таких відносимо слова *second*, *minute*, які бувають як одиницями часового виміру, так і одиницями з

семантикою нефіксованої короткочасності. Всередині групи фіксованих темпоральних одиниць спостерігається опозиція «короткий проміжок часу :: довгий проміжок часу» (*moment :: eternity*).

До угруповань за критерієм самої циклічності належать іменники, які називають повторювані через певний проміжок часу поняття. Циклічність виявляється, зокрема, у календарних поняттях [55; 56]. Такі поняття базуються на природних явищах, на їх періодичності, що спостерігалися та фіксувалися людиною в її повсякденному житті [9, с. 101]. Семи фіксованості містяться в словникових дефініціях слів із часовими ознаками. Наведемо приклади назв місяців, днів тижня, свят, сезонів:

- Назви місяців:

Зимові місяці: *December, January, February*.

Весняні місяці: *March, April, May*.

Літні місяці: *June, July, August*.

Осінні місяці: *September, October, November*.

Деякі місяці (*September, October, November, December*) відбивають порядок часового хронологічного слідування місяців в історичному ракурсі – сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий.

- Дні тижня:

Кожний з днів тижня назначений показувати часову віднесеність в межах тижня:

*Sunday, Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, Saturday*.

Дні тижня є важливими темпоральними поняттями, тому що дозволяють відчувати час. Фрагмент поля темпоральності на позначення днів тижня представляє собою замкнену систему, для якої неможливо приймати до свого складу інші компоненти.

- Свята (CED, MWD):

*Easter* – a holiday held on the first Sunday after the date of the first full moon.

*Christmass* – a holiday on December 25 celebrating the birth of Jesus Christ.

*Labour Day* – celebrated in the USA on the first Monday in September.

*St. Patric's Day* – celebrated on March 17, a celebration of Irish culture.

*Washington's Birthday* – celebrated as a federal holiday on the third Monday in February.

Як показують словникові дефініції [CED, MWD], у поданих вище найменувань свят мається сема конкретної часової віднесеності.

У проблеми трактування свят з позицій часу немає однозначного вирішення. Деякі дослідники відносять такі лексеми до слів, які не передають значення часу [21, с .238]. Інші вважають, якщо в них і є темпоральні семи, то вони сприймаються як непрямі, імпліцитні. Хоча словникові тлумачення називають конкретні проміжки часу для певних свят.

- Сезони (пори року):

*Winter* - the cold season between autumn and spring in northern latitudes (MWD).

*Spring* – the season of the year in which plants begin to grow after lying dormant all winter, in the North Temperate Zone is regarded as including the months of March, April and May [WNWD].

*Summer* – the season between spring and autumn (MWD).

*Autumn (Fall)* – the season when leaves fall, comes between summer and winter [WNWD].

В найменуваннях сезонів в англійській мові теж мається віднесеність до певного часу. Вони, як і попередня група слів, являють собою закриту систему.

Темпоральність на лексико-морфологічному рівні визначається наявністю афіксів темпоральної семантики (*post-, pre-, ex-*), хоча такі морфологічні засоби в полі часу є периферійними. Наприклад:

*post-modernity;*  
*pre-schooling, pre-medication;*  
*ex-president, ex-husband.*

На лексико-синтаксичному рівні часові значення передаються іменниковими сполученнями слів з темпоральною семантикою. Наприклад, такі сполуки:

*from start to finish;*  
*from beginning to end;*  
*at the outset;*  
*at an end;*  
*from times immemorial;*  
*in conclusion;*  
*from scratch.*

Англійська темпоральна лексика виявляється взагалі серед різних частин мови. Та найточніше темпоральний зміст репрезентується іменниками.

#### Функціонально-семантична категорія означеності / неозначеності

Дана категорія, яка у функціональній граматиці приписується іменнику, тісно сполучається з артиклем, який в традиційних граматиках є головним носієм даного значення.

Її можна вважати репрезентованою лексико-синтаксичними засобами, оскільки маємо сполучення іменників з артиклями. Наявність артикля і наявність відкритої категорії означеності є свідченням того, що уявлення про означеність/неозначеність вважається важливим компонентом картини світу носіїв мови, процесу комунікації [58, с. 209].

Сама ж категорія означеності/неозначеності об'єднує ФСП з цілісним морфологічним ядром, вираженим артиклевою формою як елементом поєднання, показника детермінації іменної частини сполучення [7, с. 26].



Значення означеності показує, що певний предмет, об'єкт мислиться як відомий, конкретний, що виділяється з класу однорідних з ними предметів або об'єктів [5, с. 54]. Означеність може бути різних видів:

- ситуативна означеність:

*Open the window.*

*Look outside. The landscape is beautiful.*

*He lost a glove. Later the glove was found.*

*He has a passion for roses. The passion everyone appreciated.*

*Watch out! The road is slippery!*

- лімітативна означеність:

*You are the student we are waiting for.*

*I got into the wrong bus.*

*The room above.*

*The opposite seat.*

- означеність унікальності:

*The moon is a planet that moves round the earth.*

- означеність конкретної локації:

*Selena is at the cinema.*

*Jack is on the beach.*

*The cat is on the roof.*

- означеність родового характеру:

*The true linguist is able to compare different linguistic facts.*

*The rose is a beautiful flower.*

*The trout is the king of fish.*

*Only the poet can feel like this.*

*The atom was known in ancient times.*

Часто означеність виявляється у фразеологічних сполученнях, наприклад:

*To read between the lines.*

*In the light of something.*

*To cross the Rubicon.*

*To win the game.*

*The early bird.*

*In the same boat.*

*The land of promise.*

Категорія неозначеності, що показує більш загальне відношення до об'єкту, проявляється у таких її значеннєвих типах:

- Класифікуюча неозначеність:

*It is a student novel. She will be a dancer.*

*His uncle is a manager.*

*She lived in a small house.*

*Peter is a man of taste.*

*It is an exciting performance.*

*He is a modern artist.*

*He wanted to be a film critic.*

*It was an interesting lecture.*

*She has bought a new dictionary.*

- Неозначеність загального характеру:

*A doctor should be experienced.*

*A burnt child dreads the fire.*

*A compound is a lexical unit.*

*A train runs on rails.*

*A friend in need...*

*A man of words...*

*A matter of time.*

*A square has four sides.*

- Неозначеність числового вираження:

*An hour is enough for this kind of work.*

*An apple a day...*

*A stich in time...*

*He didn't say a word.*

*A glass of wine.*

*Twenty miles an hour.*

*He ordered a second coffee.*

Артикль в англійській мові є маркером іменника, показником його частиномовної належності. Все це зближує артикль з морфемою [19, с. 53].

Тому вважаємо доцільним розглядати означеність/неозначеність як функціонально-семантичну категорію іменника.

#### Функціонально-семантична категорія квалітативності

Поняття квалітативності та специфічний характер його репрезентації у мові є важливою та цікавою лінгвістичною проблемою. Формування абстрактного значення якості органічно пов'язане з розвитком іменникових форм [65, с. 119].

Функціонально-семантична категорія квалітативності в англійській мові може бути представлена такими засобами (лексичними та лексико-синтаксичними):

1. Атрибутивними іменниковими сполуками типу N + N:

*mother earth,*

*quality newspapers,*

*lightness of being,*

*wellness of the nation,*

*world stability.*

2. Квалітативним генетивом з його підвидами, серед яких виділимо такі:

- іменникові сполуки з 's-генетивом:

*sister's help,*

*a moment's interval;*

- іменникові of-фрази:

*a glance of surprise,*

*a man of wit;*

-синтаксична метатеза:

*a devil of a hurry,*

*an angel of a child.*

3. Іменниковими сполуками типу A-of-N:

*green of eye,*

*quick of wit,*

*slow of uptake,*

*cruel of heart,*

*strong of muscle.*

4. Номінативами типу:

*a man's man, an actor's actor.*

5. Іменниковими сполуками типу:

*the stillness of the day,*

*the darkness of her look.*

6. Іменниковими with-фразами та in-фразами:

*a youth with energy,*

*a girl in a stylish coat.*

7. Іменниковими сполуками типу N-to-V:

*a room to rent,*

*an ability to mesmerize.*

8. Словами з семою якості в дефініції:

*womanliness, beautification, snobbism, foolishness, childishness.*

### Функціонально-семантична категорія евалюативності

Поняття евалюативності є складовою частиною значної кількості англійських іменників та іменникових сполук.

Функціонально-семантична категорія евалюативності в англійській мові може бути представлена на:

-лексичному рівні;

-лексико-синтаксичному рівні.

Лексичні одиниці з оцінними компонентами значення формують ядро відповідного поля. Проаналізуємо приклади на основі даних ідеографічного словника [ERID]:

*Estimation* – судження, оцінка (власна, персональна), думка:

*What is eour estimation of the event?*

*Estimate* – оцінка, судження:

*The critic's estimate is ...*

*Assessment* – оцінка, думка:

*to make correct assessment of other workers intensions.*

*Judgment* – судження, оцінка:

*My own judgement was...*

*Appraisal* – оцінка (якості, стану, значення):

*The appraisal of the machine was correct.*

*Valuation* – оцінка (характеру, здібностей):

*...to accept a person at his own valuation.*

*Evaluation* – оцінка, визначення:

*His evaluation of the state of things.*

*Reappraisal* – переоцінка (офіційний стиль):

*Your approaches need a reappraisal.*

*Misjudgement* – хибне судження, недооцінка:

*It should not lead to misjudgement.*

У структурі поля евалюативності є одиниці з метафоричним оцінним образом. Прикладом таких одиниць можуть слугувати зоосемічні метафоричні слова, в яких пренос значення з тварини на людину сполучається з оцінним ставленням до людини. Наприклад:

*an ass* – a stupid or silly person;

*a bear* – a person who is clumsy or rude;

*a chicken* – a timid person;

*a cock* – a leader or chief;

*a dog* – a mean contemptable fellow;

*a donkey* – stupid, obstinate person;

*an elephant* – clumsy, slow person;

*a fox* – a sly, deceitful person;

*a giraffe* – the one who slowly catches ideas;

*a snake* – a treacherous person;

*a tiger* – a very energetic person;

*a wolf* – a cruel, greedy person;

*a goose* – a silly person;

*a hen* – an older woman;

*a kitten* – a playful person;

*a lion* – a person of courage and strength;

*a sheep* – a meek, timid person;

*a pig* – a grubby, filthy person;

*a mule* – a stubborn person;

*a monkey* – a mischievous person.

Одиниці лексико-синтаксичного рівня є периферійними у структурі поля евалюативності. Це – іменникові сполучення з оцінним компонентом у значеннєвій структурі. Наприклад:

*In my estimation* – за моїми оцінками, на мою думку.

*On balance* – зваживши все.

*My estimate is...* – Я вважаю ...

Існує ряд так званих другорядних функціонально-семантичних категорій у англійського іменника. Вони менш репрезентативні.

Серед таких слід згадати, наприклад, категорію пасивності (яка зазвичай властива дієслову) у таких прикладах:

*employee, examinee, murderee.*

Пасивність у даних іменників виявляється в наявності морфологічного компоненту – суфікса *-ee*. Цей суфікс показує, що особа, зазначена кореневою морфемою, не сама виконує дію, а підлягає дії збоку іншої особи або обставин. Це лексико-морфологічний засіб представлення даної категорії.

Іншою другорядною категорією можна вважати категорію аспектуальності, яка, як правило, характеризує дієслово. Але виявляється також, на думку певних дослідників у іменників та в іменникових сполуках [65, с. 87]. Наприклад:

*walks, kisses* (лексична репрезентація віддієслівними іменниками);

*to give a start* (лексико-синтаксична репрезентація);

*from time to time* (лексико-синтаксична репрезентація).

Перший і третій приклади показують неозначений характер дії. Другий – моментальний характер дії.

У сучасній лінгвістиці не існує єдиної думки щодо кількості функціонально-семантичних категорій іменника. Тому вищенаведений аналіз може бути продовженим і доповненим іншими категоріями, з іншим значеннєвим наповненням.

## Висновки до розділу 2

Функціонально-семантичні категорії англійського іменника класифіковані на ті, що корелюють із граматичними значеннями та репрезентовані на граматичному рівні, й на ті, що з ними не корелюють і не мають традиційної граматичної репрезентації.

Функціонально-семантичними категоріями іменника, що корелюють з граматичними, є категорії квантитативності та посесивності.

Квантитативність формується на базі різнорівневих мовних засобів зі значенням кількості, які об'єднуються у відповідне функціонально-семантичне поле, в якому виділяються ядерний, напівпериферійний та периферійний пласти.

Ядро складається з опозиційних підзон сингулярності та плюральності, що виражається граматичними, лексико-семантичними та в обмеженій мірі лексико-синтаксичними засобами.

Напівпериферійний пласт формується на основі значень збірності та неозначеної кількості, який може бути представленим словотворчими, лексичними та лексико-синтаксичними засобами.

Периферія поля квантитативності репрезентується лексичними засобами у вигляді одиниць нерахованої та опосередкованої сукупності.

Функціонально-семантична категорія посесивності об'єднує одиниці у семантичне поле з рівневою структурою, чиім ядром є значення присвійного (генетивного) відмінка, яке відображає відношення предметів, що позначаються іменником, до інших предметів, і ці відношення сигналізуються закінченням 's цього іменника. Це морфолого-граматична репрезентація посесивності. Існують різні типи генітивів – залежний та



абсолютний. Залежний у свою чергу поділяється на специфікуючий та класифікуючий із відповідними відтінками значень.

До периферії функціонально-семантичного поля посесивності відносяться синтаксичні засоби її вираження, зазвичай сполученнями з прийменником *of*. Підвидами периферійних значень посесива є партитивне та апозитивне значення.

Функціонально-семантичними категоріями англійського іменника, що не корелюють з традиційними граматичними є: категорія гендерної приналежності, категорія темпоральності, категорія означеності /неозначеності, категорія квалітативності, категорія евалюативності, а також деякі другорядні, такі як категорії пасивності та аспектуальності. Іменники та іменникові сполуки, що їх виражають, у більшості випадків знаходяться на периферії відповідних полів.

Існують різні засоби вербальної репрезентації функціонально-семантичної категорії гендерної приналежності в сучасній англійській мові – морфологічні та лексичні. Морфологічні зводяться до додавання суфікса жіночого роду до безсуфіксальних іменників, які в такому вигляді означають особу або істоту чоловічої статі, а також заміни суфікса чоловічої статі на суфікс зі значенням жіночого роду. Лексичний засіб представлений словами, що за своєю семантикою означають осіб або істот чоловічої або жіночої статі. Ядерний компонент поля становлять іменники з наявною семою родової належності або ж іменники з формальним морфологічним показником. Одиниці без гендерних ознак є периферією.

До лексичних засобів вираження категорії темпоральності належать іменники темпоральної семантики, до лексико-морфологічних – темпоральні морфеми, до лексико-синтаксичних – темпоральні іменникові сполуки слів. Лексичні засоби поділяються на підгрупи за багатьма характеристиками: циклічності, фіксованої або нефіксованої тривалості часу. Такий розподіл

умовний, тому що деякі одиниці з цих підгруп можуть бути як фіксованими, так і нефіксованими проміжками часу. Якщо говорити про загальне полядерне лінгвістичне поле темпоральності, то всі проаналізовані пласти – лексичний, лексико-морфологічний і лексико-синтаксичний, пласти є периферійними, оскільки ядерним буде звичайно пласт дієслівний. Якщо ж виділити окреме моноядерне підполе темпоральних іменників, то лексичні засоби будуть домінувати.

Функціонально-семантична категорія означеності/неозначеності репрезентується лексико-синтаксичними засобами – сполученнями іменників з артиклями. Дана категорія утворює поле з морфологічним ядром, вираженим артиклем формою як показником детермінації іменної частини сполучення. Означеність та неозначеність можуть бути різних видів: ситуативною, лімітативною означеністю, означеністю унікальності, локації; неозначеністю класифікуючою, неозначеністю загального характеру, неозначеністю числового вираження.

Функціонально-семантична категорія квалітативності іменника в англійській мові представлена такими лексико-синтаксичними засобами: атрибутивними іменниковими сполуками типу N + N; квалітативним генетивом; іменниковими сполуками та фразами з прийменниками *of*, *with*, *in*; синтаксичною метатезою. Зазначені засоби з залученням іменникових сполук є периферійними в загальному квалітативному полі. Ядрений компонент представлений іменниками з семою квалітативності в дефініції.

Функціонально-семантична категорія евалюативності виявляється на лексичному (у словах) та лексико-синтаксичному рівнях (в іменникових сполученнях). Одиниці лексичного рівня складають ядро відповідного функціонального поля.

Серед другорядних функціонально-семантичних категорій англійського іменника зазначимо категорії пасивності та аспектуальності, репрезентовані

лексико-морфологічними засобами. Віднесення їх до семантичних категорій є спірним питанням через їх нечисленність.

Як показав аналіз, у функціональній граматиці не існує єдиної думки щодо кількості функціонально-семантичних категорій іменника. Список може бути доповненим іншими категоріями в залежності від значеннєвої наповненості кожного конкретного іменника, від їх сприйняття (зачасту суб'єктивного) дослідником, від того підходу, який він обирає в процесі роботи над матеріалом.

## ВИСНОВКИ

Функціональна граматики не є відокремленою й ізольованою науковою дисципліною. Вона виступає як один із компонентів сучасної системи лінгвістичних дисциплін і сфер дослідження, що характеризуються загальною функціональною спрямованістю.

У функціональному руслі вивчаються функції одиниць устрою мови та закономірності їх застосування. Засоби, що відносяться до різних мовних рівнів і згруповані на основі спільних семантичних функцій, розглядаються як єдина система.

Такою системою є функціонально-семантичне поле, функціональна та формальна повнота якого знаходить прояв у тому, що воно включає не тільки граматичні одиниці, класи та категорії як вихідні системи, а й елементи їхнього середовища, що відносяться до тієї ж функціонально-семантичної категорії.

Кожне семантичне поле входить у більш широку систему, елементи якої відіграють роль середовища стосовно даного поля як вихідної системи. Зазвичай поле включається в цілий комплекс систем, що перетинаються. Функцію середовища стосовно певного поля виконують усі поля у складі певного угруповання, беручи участь у формуванні, збереженні та розвитку його властивостей як системи.

Існують чимало напрямків функціональної граматики, функціональних підходів до вивчення мови. Одні з них концентрують увагу на ролі того чи іншого елемента в синтаксичних структурах, на зв'язках з генеративно-трансформаційним синтаксисом, інші – на тлумаченні функціональної граматики в плані орієнтації на поняття польового структурування, що дає системну підставу для відповідного аналізу функцій структурних мовних одиниць.

Як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві значна увага приділяється вивченню семантичних категорій іменника. Проте питання їх репрезентації, взаємозв'язку розглядаються в літературі спорадично, а тому чекають свого дослідження. Аспекти функціональної граматики можуть розглядатися та стиці з аспектами інших дисциплін, зокрема когнітологією, оскільки функціонально-семантичні категорії корелюють із категоріями концептуальними, і таким чином функціональна граMATика виявляє точки пересічення з концептуальною лінгвістикою.

## СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

англ. – англійська мова

ФСК – функціонально-семантична категорія

ФСП – функціонально-семантичне поле

CED – Collins English Dictionary

ERID – English-Russian Ideographic Dictionary

LDOCE – Longman Dictionary of Contemporary English

MWD – Merriam-Webster Dictionary

OALDCE – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English

WNWD – Webster's New World Dictionary

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адмони В.Г. Основы теории грамматики : монография / Владимир Григорьевич Адмони. – М. : Наука, 1964. – 106 с.
2. Акуленко В.В. О выражении количественности в семантике языка : монография / Валерий Викторович Акуленко. – К. : Наукова думка, 1990.– 284 с.
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека : монография / Нина Давидовна Арутюнова. –Москва : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
4. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С.А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : Антология / под общ. ред. В.П. Нерознака. – Москва : Академия, 1997. – С. 267-279.
5. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : УРСС, 2004. – 571 с.
6. Ахмерова Л.Р. О некоторых особенностях восприятия времени / Л.Р. Ахмерова // II Международные Бодуэновские чтения : Казанская лингвистическая школа : традиции и современность (Казань, 11-13 декабря 2003 г.) : труды и материалы : в 2 т. – Т. 1. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 2003. – С. 116-118.
7. Ахметова С.Г. Синтактика и прагматика английского артикля : монография / С.Г.Ахметова. – М. : АКД, 2009. – 270 с.
8. Бархударов Л.С. Очерки по морфологии современного английского языка : учебное пособие / Леонид Степанович Бархударов. – Москва : Высшая школа, 1975 г. – 156 с.
9. Белозьорова Ю.С. Когнітивно-дискурсивна концептуалізація часу в сучасній німецькій мові : дис. ... канд.філол.наук: 10.02.04 / Ю.С. Белозьорова. – Запоріжжя, 2004. – 229 с.
10. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка : учебник / Марк Яковлевич Блох. – Москва: Высшая школа, 1983. – 383 с.

11. Блох М.Я. Практикум по теоретической грамматике английского языка : учебное пособие / М.Я. Блох, Т.Н. Семенова, С.В. Тимофеева. – Москва : Высшая школа, 2010. – 471 с.
12. Бодуэн де Куртене И.А. Количественность в языковом мышлении / И.А. Бодуэн де Куртене // Избранные труды по общему языкознанию. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т 2. – С. 311 – 326.
13. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис : монография / Александр Владимирович Бондарко. – Л. : Наука, 1987. – 348 с.
14. Бондарко А.В. О грамматике функционально-семантических полей / А.В. Бондарко // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. –1984. – Т. 43. – № 6. – С. 492 - 503.
15. Броннікова С.А. Функціонально-семантичне поле квантитивності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук / С.А.Броннікова. – Одеса, 2004. – 17 с.
16. Бруннер К. История английского языка : учебник для филолог. фак-тов / К. Бруннер. – Москва : Издательство иностранной литературы, 1955. – Т. 1. – 323 с.
17. Веденкова М.С. Система времен современного немецкого языка (парадигматика): спецкурс по теоретической грамматике / М.С. Веденкова. –Днепропетровск : ДГУ, 1977. – 56 с.
18. Виноградов В.В. История русских лингвистических учений : учебное пособие / В.В. Виноградов. – Москва : Высшая школа, 1978. – 367 с.
19. Волкова Е.И. Английский артикль в условиях усложненного текста : монография / Е.И.Волкова. – Воронеж : Изд-во ВДУ, 2010. – 212 с.
20. Воронцова Г.Н. Очерки по грамматике английского языка : учебное пособие / Г.Н.Воронцова, А.М.Мухин. – М. : Прсвещение, 1960. – 245 с.



21. Всеволодова М.В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке: учебное пособие / М.В.Всеволодова. – Москва : Изд-во МГУ, 1975. – 283 с.
22. Гак В.Г. Теория функциональной грамматики. Языковые преобразования : учебное пособие / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Высшая школа, 1998. – 257 с.
23. Григайлюнене Й.Й. Некоторые особенности синтаксического посессива в английском языке / Й.Й. Григайлюнене // Известия ФН СССР. – Сер. литературы и языка. – 1989. – № 3. – Т.48. – С. 244 – 252.
24. Гулыга Е.В. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке / Е.В. Гулыга, Е.И. Шендельс. – Москва : Просвещение, 1969. – 184с.
25. Гуреев В.А. Падежи имени существительного в английской грамматической традиции / В.А.Гуреев // Филологические науки. – 1989. – № 1. – С. 46 – 51.
26. Гухман М.М. Исследования по общей теории грамматики : монография / Мирра Моисеевна Гухман. – М.: Наука, 1968. – 296 с.
27. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен; [пер. с англ. В.В.Пассека и С.П.Сафронова]; под ред. Б.А.Ильиша. – Москва : Издательство иностранной литературы, 1958. – 407 с.
28. Жаботинская С.А. Аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) : монография / Светлана Анатольевна Жаботинская. – М. : Изд-во РАН, 1992. – 215 с.
29. Журавлев В.К. Диахроническая морфология : монография / Владимир Константинович Журавлев. – Москва : Едиториал УРСС, 2004. – 208 с.
30. Запевалова Л.А. Функционально-семантическая категория единичности в русском и английском языках : дис...канд.филол.наук / Л.А.Запевалова. – Екатеринбург, 2008. – 220 с.

31. Иванова И.П. Теоретическая грамматика современного английского языка: учебник / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. – Москва : Высшая школа, 1981. – 285 с.
32. Ильиш Б.А. Строй современного английского языка : учебник / Борис Александрович Ильиш. – М.: Просвещение, 1965. – 378 с.
33. Каушанская В.Л. Грамматика английского языка (на английском языке) : учебник / В.Л.Каушанская, Р.Л.Ковнер, О.Н.Кожевникова. – М.: Страт, 2000. – 319 с.
34. Кверк Р. Грамматика английского языка для университетов: учебник / Р.Кверк, С.Гринбаум, Дж.Лич / Под ред. И.П.Верховской. – М.: Высшая школа, 1982. – 391 с.
35. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред В.Н.Ярцевой.– М.: Просвещение, 1990. – 912 с.
36. Мартине А. Основы общей лингвистики : монография / Андре Мартине, пер.с франц. – М.: УРСС, 2004. – 226 с.
37. Маулер Ф.И. Грамматическая омонимия в современном английском языке : монография / Федор Иосифович Маулер. – Ростов : ИРУ, 1983. – 135 с.
38. Мороховская Э.Я. Основы теоретической грамматики английского языка: учебник / Эмилия Яковлевна Мороховская. – Киев : Вища школа, 1984. – 287 с.
39. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса : учебное пособие / Ольга Ивановна Москальская. – Москва : Высшая школа, 1974.– 156 с.
40. Плоткин В.Я. Строй английского языка : учебник / Вульф Яковлевич Плоткин. – М.: Высшая школа, 1989. – 241 с.
41. Ржевская Н.Ф. Концепция художественного времени в современном романе / Н.Ф. Ржевская // Филологические науки. – 1970. – №4. – С. 28-40.

42. Салыхова З.И. Функционально-семантическая категория залоговости в башкирском языке : автореф.дис...докт.филол.наук / З.И. Салыхова. – Уфа, 2012. – 58 с.
43. Старикова Е.Н. Аспекты теории грамматики. Лингвистические чтения : учебное пособие / Е.Н. Старикова, Н.Н. Раевская, Л.М. Медведева. – Киев : Высшая Школа, 1984. – 131 с.
44. Тарасова Е.В. Время и темпоральность : монография / Елена Владиславовна Тарасова. – Харьков : Основа, 1992. – 136 с.
45. Тураева З.Я. Категория времени. Время грамматическое и время художественное : учебное пособие / Зинаида Яковлевна Тураева. – Москва : Высшая школа, 1979. – 221 с.
46. Тураева З.Я. Лингвистика текста. Текст: структура и семантика : уч. пособие для студентов / Зинаида Яковлевна Тураева. – Москва : Просвещение, 1986. – 127 с.
47. Филина О.Н. Способы вербализации антропоориентированных концептуальных основ англоязычного постмодернистского романа : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / О.Н.Филина. –Тула, 2011. – 198 с.
48. Хаймович В.С. Теоретическая грамматика английского языка : учебник / В.С.Хаймович, В.И.Роговская. – М.: Высшая школа, 1967. – 298 с.
49. Харитонов І.К. Теоретична граматика сучасної англійської мови : підручник / Іван Кирилович Харитонов. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 160 с.
50. Шведова Н.Ю. Синтаксическое время / Н.Ю. Шведова // Русский язык : Избранные работы. – Москва: Языки славянской культуры, 2005. – С. 133-143.
51. Швець Т.В. Лексичні засоби вираження часу і простору у художньому тексті (на матеріалі роману Ж. Верна «Cinq semaines en ballon») / Т.В. Швець // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. праць / за ред. Л.М. Овсієнко. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 20. – С. 3 – 11.

52. Ярцева В.Н. Категория бытия и обладания в языке : учебное пособие / Виктория Николаевна Ярцева. – М. : Высшая школа, 1977. – 320 с.
53. Brinkmann H. Die Deutsche Sprache / H. Brinkmann. – Düsseldorf: Schwann, 1962. – 654 S.
54. Bull W.E. Time, Tense and the Verb. A study in theoretical and applied linguistics, with particular attention to Spanish / W.E. Bull. – Berkley and Los Angeles : University of California Press, 1960. – 120 p.
55. Crowl L.A. A History of the Months and the Meanings of their Names [Electronic Resource] / L.A. Crowl. – Mode of access : <https://www.crowl.org/Lawrence/time/months.html>.
56. Crowl L.A. The Seven-Day Week and the Meanings of the Names of the Days [Electronic Resource] / L.A. Crowl. – Mode of access : <https://www.crowl.org/Lawrence/time/days.html>.
57. Gethin H. Grammar in Context. Proficiency Level English / H. Gethin. – London : Collins ELT London & Glasgow, 1983. –163 p.
58. Kobrina N.A. An English Grammar. Morphology. Syntax: manual / N.A.Kobrina, E.A.Korneyeva. – S. Petersburg : Lenizdat, 2000. – 496 p..
59. Making it all right. Modern English short stories / Comp. by V.A.Skorodenko.– М. : Progress Publishers, 1978. – 459 p..
60. Matthews P. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics / Peter Matthews. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 410 p.
61. Morochovskaya E.J. Fundamentals of English Grammar. Theory and practice / E.J. Morochovskaya. – K.: Vischa Shkola, 1993. – 459 p.
62. Murphy R. English Grammar in Use : a self-study reference and practice book for intermediate students / Raymond Murphy. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 328 p.
63. Palmer F.R. Grammar (Language & Linguistics Series) / F.R. Palmer. – London : Penguin, 1971. – 210 p.

64. Reader in Modern American Literature (the 40's - the 50's) / Comp. by N.G.Guterman, N.K.Polonskaya, D.A.Fedoseeva. – M.: Higher School, 1977. – 272 p.
65. Starikova O.M. Seminars in Theoretical Grammar : manual / O.M.Starikova, N.P.Alova. – K.: Vischa Shkola, 1980. – 184 p.
66. Thomson A.J. Practical English Grammar: manual / A.J.Thomson, A.V.Martinet. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 383 p.
67. Yegunova N.A. Analytical Reading : manual / N.A.Yegunova, E.V.Malishevskaya, R.I.Sorokina. – L. : Prosvescheniye, 1981. – 240 p.

#### ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

1. Collins English Dictionary (CED) [Electronic Resource]. – Mode of access : <https://www.collinsdictionary.com>
2. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (OALDCE) / A.S.Hornby. – Oxford : Oxford University Press, 1982. – V.I, 510 p.; V.II, 528 p.
3. Longman Dictionary of Contemporary English Online (LDOCE) [Electronic Resource]. – Mode of access : <https://www.ldoconline.com/>.
4. Merriam-Webster Online Dictionary of English Usage (MWD) [Electronic Resource]. – Mode of access : <https://www.merriam-webster.com>.
5. Oxford English Living Dictionary (OELD) [Electronic Resource]. – Mode of access : <https://en.oxforddictionaries.com>.
6. Shatalova T.I. English-Russian Ideographic Dictionary (ERID) / T.I.Shatalova. – M. : Russky Yazyk, 1993. – 240 c.
7. Webster's New World Dictionary (WNWD) / Ed. by D.Guralnik. – NY: Prentice Hall Press, 1986. – 1692 p.